7. ULUSLARARASI ERCİYES BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR KONGRESİ

KONGRE KİTABI

EDİTÖR

Prof. Dr. Mustafa TALAS

7. ULUSLARARASI ERCİYES BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR KONGRESİ

9-10 Mart 2022

Kayseri

EDİTÖR

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Copyright © 2022 by iksad Global publisher All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social Research Publications® It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules. Iksad Global Publications – 2022©

ISBN: 978-625-8405-99-67

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA

Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Hacer HÜSEYNOVA

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Hülya Bingöl

İnönü Üniversitesi

Dr. Hülya ÇİÇEK

Gaziantep Üniversitesi

Dr. İlkay ŞAHİN

Erciyes Üniversitesi

Dr. Kasım KARAMAN

Erciyes Üniversitesi

Dr. Malik YILMAZ

Atatürk Üniversitesi

Dr. Metin KOPAR

Adıyaman Üniversitesi

Dr. Mihriban EMEK

Adıyaman Üniversitesi

Dr. Mustafa METE

Gaziantep Üniversitesi

Dr. Mustafa TALAS

Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Mustafa ÜNAL

Erciyes Üniversitesi

Dr. Han Nadejda

E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

Dr. Osman ERKMEN

Gaziantep Üniversitesi

Dr. Osman Kubilay GÜL

Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Sarash KONYRBAEVA

Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Veysel BOZKURT

İstanbul Üniversitesi

Dr. Zharkyn BALTABAEVA

Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Zongxian FEN

Xi`an Jiatong Üniversitesi

Dr. Prachi V. Motiyani

Gujarat Üniversitesi

Dr. Ahmet GÜMÜŞ

TKGM Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı

Dr. Esra KIZILAY

Erciyes Üniversitesi

Dr. Nuriye KERTMEN

İskur Denim İşletmeleri Tic. ve San. A.Ş.

Dr. Mehmet KERTMEN

İskur Denim İşletmeleri Tic. ve San. A.Ş.

Dr. Ahmet FEYZİ

Atatürk Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

YAZAR(lar)	BİLDİRİ BAŞLIĞI	SAYFA NO
Şengül EROL Çiğdem DÜZGÜN	GÜNEŞ PANELLERİ ENTEGRE EDİLEREK ÜRETİLEN GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİ ÜRÜNLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	1
Mehtap BALABAN Şükrü Cem HATİPOĞLU Erdem ÖZKAN	EPİDERMAL İNKLÜZYON KİSTİ: SONOGRAFİ VE SONOELASTOGRAFİ BULGULARI	12
Sibel KULA ÖLMEZ	KADIN YÖNETİCİ OLMAK: CAPİTAL DERGİSİ ÖRNEĞİYLE YAZILI BASINDA ÇEYREK ASIRLIK YANSIMALAR	16
Kamil KARATAŞ Selahattin ŞİŞMAN	YAPI BİLGİ MODELLEMESİNİN 3 BOYUTLU WEB HARİTASI ÜZERİNDE GÖRSELLEŞTİRİLMESİ	29
Farshıd KHOSRAVI	SONLU ELEMANLAR YÖNTEMİ KULLANILARAK POLİÜRETAN KÖPÜK İLE DOLDURULMUŞ KAFES YAPI PLAKLARIN ENERJİ ABSORPSİYONUNA KUSURLARIN ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	37
Esen Gül İLGÜN Refik SAMET	ÖN İŞLEMLERİN MAKİNE ÖĞRENMESİ YÖNTEMİ İLE GELİŞTİRİLEN SALDIRI TESPİT MODELLERİNİN PERFORMANSLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	48
Yasemin TATLI	YENİ ÜRÜN GELİŞTİRMEDE TEDARİKÇİ KATILIMI: ELAZIĞ VE MALATYA'DAKİ İMALAT İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA	59
Abdullah KESER	ESİR MADDESİNE FARKLI BİR BAKIŞ VE YENİ BİR YER ÇEKİMİ HİPOTEZİ	69
Mustafa SALEP	KIBRIS GEÇİTKALE-BOĞAZİÇİ TÜRK KÖYLERİNE YÖNELİK RUM SALDIRILARINA (1967) TÜRK KAMUOYUNUN TEPKİSİ	74
Sadi ELASAN Yusuf DİLBİLİR	SYSTEMATIC REVIEW AND META-ANALYSIS IN HEALTH SCIENCES	97
Yusuf DİLBİLİR Sadi ELASAN	MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING METHODS IN HEALTH SCIENCES	101
Enderhan HARMANDAR Fatma Özkür DUMAN	OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ DRAMA ETKİNLİKLERİNE YÖNELİK ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ	107
Enderhan HARMANDAR Gökhan DUMAN	RESİM KARTI VE HİKÂYE TAMAMLAMA TEMELLİ DRAMA EĞİTİM PROGRAMININ ANASINIFI ÇOCUKLARININ	111

KIBRIS GEÇİTKALE-BOĞAZİÇİ TÜRK KÖYLERİNE YÖNELİK RUM SALDIRILARINA (1967) TÜRK KAMUOYUNUN TEPKİSİ

Dr. Mustafa SALEP

Sağlık Bakanlığı, Şube Müdürü, ORCID: 0000-0001-6560-7629

ÖZET

Kıbrıs'ta Yunan askeri kuvvetlerinin takviye etmiş olduğu ve Yunanlı General Grivas'ın komutasında Rum Milli Muhafız Kuvvetleri tarafından 15 Kasım 1967'de Geçitkale ve Boğaziçi Türk köylerine eş zamanlı bir saldırı gerçekleştirilmiştir. Gece boyunca sürdürülmüş olan saldırılarda her iki köy de top ateşi ve ağır makineli silahlarla tahrip edilmiştir. Türklere ait birçok ev yakılmış ve yıkılmıştır. Rum saldırılarına karşı Kıbrıslı Türk mücahitler karşılık vermiş olsalar da saldırılara engel olamamışlardır. Kıbrıs'ta bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün telsizlerine ait haberleşmeler engellenmiş, saldırılara yönelik olası müdahaleler ortadan kaldırılmak istenmiştir. Sabaha kadar devam etmiş olan saldırılarda 24 Kıbrıslı Türk şehit edilmiştir. Yaralı Türkler ise 16 Kasım sabahında Hastaneye kaldırılmışlardır. Geçitkale-Boğaziçi Türk köylerine yönelik Rum saldırıları, insanlığın utanç duyduğu ve kanlı olaylarından biri olarak tarihe geçmiştir.

Çalışmamızda, 15 Kasım 1967 tarihli Geçitkale-Boğaziçi Türk köylerine yönelik Rum saldırılarının Türkiye kamuoyunda nasıl ve ne tür bir tepki ile karşılandığı konusunu değerlendirmiş olacağız. Bu bağlamda Türk Hükümeti'nin, basınının ve halkının bu saldırılara karşı yaklaşımı, tepkisi değerlendirilecektir. Aynı zamanda, kamuoyu tepkisinin uluslararası boyutta nasıl bir etki bıraktığı da analiz edilmiş olacaktır. Rum saldırılarına karşı Türk kamuoyunun tepkisine ait değerlendirmeler yapılırken gazetelerden, arşiv belgelerinden, hatıratlardan, tetkik eserlerden ve resmi tutanaklardan yararlanılmıştır. Çalışma ile 15 Kasım 1967 tarihinde Kıbrıs Geçitkale-Boğaziçi Türk köylerine yapılmış olan Rum saldırıları neticesinde alınmış olan tedbirlerin Kıbrıslı Türklerin can ve mal emniyetlerini ne kadar sağlayabileceği de irdelenmiş olacaktır. Nihayet, 15 Kasım 1967 tarihli Rum saldırıları sonrasında Kıbrıslı Türklerin haklarını korumak amacıyla Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kurulmuş, Kıbrıs'ta yeni ve müstakil bir devletin de siyasi hazırlıkları yapılmaya başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs,Geçitkale, Boğaziçi, 1967, Rum Saldırıları

THE REACTION OF THE TURKISH PUBLIC OPINION TO THE GREEK ATTACKS ON THE TURKISH VILLAGES OF CYPRUS GEÇİTKALE-BOĞAZİÇİ (1967)

ABSTRACT

On 15 November 1967, a simultaneous attack was carried out on the Turkish villages of Geçitkale and Boğaziçi by the Greek National Guard, which was reinforced by the Greek military forces in Cyprus and under the command of the Greek General Grivas. In the attacks that continued throughout the night, both villages were destroyed by artillery fire and heavy machine guns. Many Turkish houses were burned and destroyed. Even though the Turkish Cypriot mujahideen responded to the Greek attacks, they could not prevent the attacks. Communications on the radios of the United Nations Peacekeeping Force in Cyprus were blocked, and possible interventions against the attacks were tried to be eliminated. In the attacks that continued until the morning, 24 Turkish Cypriots were martyred. Injured Turks were taken to the hospital on the morning of 16 November. The Greek attacks on the Turkish villages of Geçitkale-Boğaziçi took their place in history as one of the bloody and shameful events of humanity.

The study will examine how and with what kind of reaction was taken in Turkish public against the Greek attacks on the Turkish villages of Geçitkale-Boğaziçi on November 15, 1967. To this end, the approach and reaction of the Turkish government, press and people to these attacks will be evaluated. On the other hand, the impact of the public reaction on the international scale will be analyzed. While evaluating the reaction of the Turkish public against the Greek attacks, newspapers, archive documents, memoirs, research works and official minutes were

used. With the study, it will be examined how much the measures taken as a result of the Greek attacks on the Turkish villages of Geçitkale-Boğaziçi in Cyprus on 15 November 1967 can ensure the safety of life and property of the Turkish Cypriots. Finally, after the Greek attacks of November 15, 1967, the Turkish Cypriot Provisional Administration was established in order to protect the rights of the Turkish Cypriots, and the political preparations for a new and independent state in Cyprus began to be made.

Keywords: Cyprus, Geçitkale, Bosphorus, 1967, Greek Attacks

GİRİŞ

15 Kasım 1967'de Geçitkale'ye ve Boğaziçi'ne yönelik gerçekleştirilmiş olan Rum saldırılarına geçmeden önce önemli bazı gelişmelerden kısaca bahsetmek yararlı olacaktır. Bu kapsamda Kıbrıs Rumlarının liderliğini yapmış olan Başpiskopos Makarios, 10 Ocak 1966'da Nijerya'ya giderken Lefkoşa'da vermiş olduğu demeçte şunları söylemiştir: "*Bir memleketin vatandaşları ırk, din, renk ve gelenekleri ne olursa olsun eşit haklara sahip olmalıdır. Çoğunluğun Hükümet etmesi, demokratik bir prensip teşkil eder. Bu prensibin Kıbrıs'ta da uygulanması, Kıbrıs probleminin hallinin esasını teşkil etmelidir."* 23 Ocak 1966'daki Akra mitinginde de şöyle demiştir: "*Kıbrıs'ta veya Rodezya'da imtiyazlı bir azınlığın ülkeyi idare etmesine müsamaha gösterilemez*(Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 1972: 1-2)."Her iki açıklamada da Makarios'un Kıbrıs'ta antlaşmalarla Türklere tanınmış olan siyasi ve idari hakları tanımadığını, Türkleri azınlık olarak gördüğünü göstermiştir.

Kıbrıs'ta anlaşmazlığa neden olan en önemli konu, Rumların ve Yunanlıların Enosis[1] istekleri olmuştur. Bu bağlamda Makarios, 29 Ocak 1966'da Atina'da yapmış olduğu açıklamada nihai hedefin Enosis olduğunu belirtmiş, bu amaç doğrultusunda sonuna kadar mücadeleye ve fedakârlığa devam edeceklerini belirtmiştir. 22 Mart 1966'da Amerikan Baltimore Sun gazetesine vermiş olduğu demeçte de Enosis fikrini hiçbir zaman terk etmeyeceklerini belirtmiştir. 8 Kasım 1966'da ise Girit'te bulunan Arkadi Manastırı'nda konuşan Makarios şunları söylemiştir: "*Kıbrıs daima Girit mücadelelerinden ve fedakârlıklarından ilham almaktadır. Kıbrıs'ın dinmez arzusu da Anavatan Yunanistan'la birleşmektir. Kıbrıs daima Yunanistan'a bağlı kalmıştır. Asırlar boyunca esir yaşamış, fakat ruhu esir olmamış, milli yolunu şaşırmamıştır. Milli geleneklerin hudut bekçileri olan bizler, daima nazarlarımızı Yunanistan'a çevirir. Daima Yunanistan'dan ilham alırız. Yunanistan için yaşar, Yunanistan için mücadele ederiz. Tek ve değişmez amacımız Enosis'tir*(Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 1972: 4, 14, 29)." Bütün bu açıklamalar, geçmişte yaşanmış olan birçok sıkıntılı olaya rağmen Makarios'unEnosis fikrinden hiçbir zaman vazgeçmediğini göstermiştir. Bu durum ise Kıbrıs'ta her iki cemaat arasındaki gerginliği artırmıştır.

Kıbrıs Türk Cemiyeti Koruyucu Komitesi ise 22 Şubat 1967'de "*kıymetli vatandaş*" ifadesiyle başlayan bir bildiri yayımlamıştır. Milli mücadeleye atıldıklarını belirten Komite temsilcileri, neşrettikleri broşürlerde Kıbrıs'taki yürekler acısı durumdan bahsetmişler, üç yıldır ızdıraplar içerisinde olan Türklerin tükenen tahammüllerini kuvvetlendirmek amacıyla birliği ve beraberliği sağlayacak bir toplantı düzenlediklerini, ancak bu toplantının sabit fikirli gençler tarafından ertelendiğini belirtmişlerdir. Komite, bildiri yazısını "*hakkı olur, hak yolunda çalışan insanların istiklal*" şeklinde tamamlamıştır (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 24.136.4, 1).Bu bildiride 1967 yılına kadar geçen sürede Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları sıkıntılar özetlenmiş, içerisinde bulunulan durum "*milli mücadele*" olarak nitelendirilmiştir.

Kıbrıs sorununun merkezinde yer almış olan Yunanistan'daki gelişmeler de 15 Kasım 1967 tarihli Geçitkale ve Boğaziçi Rum saldırılarını doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda 28 Mayıs 1967'de Yunanistan'da seçim yapılması kararlaştırılmıştır. Bu seçimlerde başarılı olma ihtimali yüksek olan Merkezi Birlik Partisi liderleri YorgoPapandreu ve oğlu AndreasPapandreu'nun Krala, orduya ve sağ kesime karşı sert bir tavır belirledikleri gibi komünistlerle de işbirliğine girişmek istemişlerdir. Bu durum ordu içerisindeki albayları rahatsız etmiş ve 21 Nisan 1967'de Albay GeorgiosPapadopulos liderliğinde bir darbe gerçekleştirilmiştir. Darbe sonrasında başbakanlığa getirilmiş olan Yargıtay Başsavcısı Konstantin Kollias, Kıbrıs meselesini barışçı bir şekilde çözmek istediklerini belirtmiştir. Ancak, 22 Nisan'da radyoda ilan edilen hükümet programında Kıbrıs'ta Enosis'in barışçı müzakerelerle gerçekleştirilmesi gayesi belirtilmiş, Türk toplumuna ise azınlık hakları öngörülmüştür (Armaoğlu, 2000, 794-795).

Yunanistan'da iktidarı ele geçiren Albaylar Cuntası, ülke içerisinde halk desteği bulabilmek için dış politikada başarılar elde etmek istemiştir (Şener, 2020: 279). Cunta, Yunanistan'daki milliyetçileri etkilemek

[1]Enosis, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını amaçlayan bir Yunan-Rum ülküsünü ifade etmektedir.

amacıyla özellikle Türklerle ilgili konulara ağırlık vermeye başlamıştır. Bu kapsamda öncelikle Batı Trakya Türklerine yönelik Haziran 1967'de yoğun bir baskı uygulamaya yönelmiştir. Türk Dışişleri Bakanı da 28 Haziran'da vermiş olduğu demeçte, Batı Trakya Türklerine karşı baskının çok arttığını, Lozan'da Türklere tanınmış olan hakların uygulanamadığını belirtmiştir. Yunanistan İçişleri Bakanı ise 30 Haziran'da yapmış olduğu açıklamada hükümetin önünde iktisadi sorunların, dış ilişkilerin ve Kıbrıs'ın olduğunu belirtmiştir (Armaoğlu, 2000: 795). Bu açıklama, Yunanistan'daki cuntanın Kıbrıs'a yönelik özel bir ilgisinin olduğunu göstermiştir.

Kıbrıs'ta Başpiskopos Makarios ise 26 Haziran 1967'de Rum Temsilciler Meclisi'nde Enosis kararı almak istemiş, aynı zamanda Yunan askerlerinin Rum Milli Muhafız Ordusu'na katılması kararı almıştır (Denizli, 2020: 160).Makarios'un her iki girişimi de Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalara aykırı bir durum ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan Kıbrıslı Rumların başta Sovyetler olmak üzere yabancı devletlerle silah konusunda antlaşmalar yaptığı bilinmekle birlikte, Sovyetlerden silah alındığına dair haberler 28 Haziran 1967'de Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi tarafından yalanlanmıştır (Armaoğlu, 2000: 795).Bu açıklama, Sovyetlerin Türkiye ile iyi ilişkilere gölge düşürülmemesine dikkat ettiğini göstermektedir.

Kıbrıs sorunu Türkiye-Yunanistan ilişkilerini doğrudan etkilemiş önemli bir konudur. Bu kapsamda Başbakan Demirel ile Yunanistan Başbakanı Kollias arasında 9 Eylül 1967'de Keşan'da 10 Eylül'de ise Dedeağaç'ta görüşmeler gerçekleştirilmiştir(Soysal, 1997: 311).Başbakan Demirel, 12 Eylül 1967 tarihinde yapmış olduğu basın toplantısında Yunanistan'ın Ada'yı ilhak peşinde olduğunu, Türkiye'nin ise buna hiçbir zaman müsaade etmeyeceğini belirtmiştir. Demirel, Kıbrıs politikasını dört madde halinde açıklamıştır. Yürürlükteki antlaşmaların tarafların rızası dışında değiştirilmemesi, Kıbrıs'taki toplumların birbirlerine hükmetmemesi, Lozan'daki statükonun korunması, Enosis dışında bir çözümün aranması gerektiğini belirtmiştir (Armaoğlu, 2000: 796-797).

Başbakan Demirel, 19-29 Eylül 1967 tarihlerinde Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir. Başbakan Kosigin ile yapılan görüşmeler sonucundaki ortak bildiride Kıbrıs konusuna da yer verilmiştir. Kıbrıs'ın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunarak Kıbrıs'taki her iki toplumun haklarını koruyan barışçı bir çözümün bulunması gerektiği belirtilmiştir. Başbakan Demirel, 20-24 Ekim 1967 tarihlerinde ise Irak'ı ziyaret etmiştir. Ortak bildiride Kıbrıs konusunda Irak'ın Türkiye'ye destek olduğu açıklanmıştır (Soysal, 1997: 311; Armaoğlu, 2000: 798).Bu görüşmelerle Türkiye, Kıbrıs konusunda görüşlerini bir kez daha iki devlete aktarmış, Kıbrıslı Türklerin haklarının korunması bakımından olumlu bir kamuoyunun oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Yunanistan'da iktidara gelmiş olan cunta ise Başpiskopos Makarios ile benzer bir politika yürütmüştür. Bu bağlamda Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis, 21 Ekim 1967'de vermiş olduğu demeçte, Kıbrıs meselesinin ancak Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi ile çözümleneceğini belirtmiştir. Yunanistan, aynı ay içerisinde Batı Trakya'daki Türklere baskılarını artırmıştır (Armaoğlu, 2000: 798).Bu arada, 1964 yılında Ada'ya dönüşü Rumlar tarafından yasaklanmış olan Rauf Denktaş, 31 Ekim 1967'de Kıbrıs kıyılarında Rum polisi tarafından yakalanmıştır. Bu olay diplomatik bir soruna yol açmış, ancak Ada'ya kanunsuz yollardan girmeyeceğini taahhüt eden Denktaş, 13 Kasım 1967'de Kıbrıs'tan ayrılarak Türkiye'ye gelmiştir (Şener, 2020: 282-283). Kıbrıslı Türk liderlerden biri olarak Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a alınmaması Kıbrıs Rum yönetiminin her iki toplumu da kuşatıcı ve demokratik bir usuluyguladıkları iddiasını zayıflatmıştır.

1. GEÇİTKALE VE BOĞAZİÇİ KÖYLERİNE YÖNELİK RUM SALDIRILARI

Geçitkale (Köfünye), Lefkoşa'nın 38 km güneyinde, Limasol'un 36 km doğusunda ve Larnaka'nın 24 km batısında yer almaktadır. Larnaka'ya bağlı olan ve her üç şehrin ortasında yer alan Geçitkale, karayolları kavşağında yer alması nedeniyle stratejik bir konumdadır. Geçitkale köyü aşağı ve yukarı diye ikiye ayrılmış, ancak tek köy olarak değerlendirilmiştir. 1960 yılındaki nüfusa göre Geçitkale'de 710 (% 97,5) Türk, 18 (% 2,5) Rum olmak üzere 728 kişi yaşamaktadır. Boğaziçi (Aytotro) köyü ise Geçitkale'nin 3 km güneybatısında yer almaktadır. Larnaka'ya bağlı olan Boğaziçi'nin denizden uzaklığı ise 6 km'dir. Boğaziçi'nin 1960 yılındaki 1210 nüfusun 685'i (% 56,6) Türk, 525'i (43,4) ise Rum olarak sayılmıştır. Köyde yerleşim kuzeyde Türkler, güneyde ise Rumlar şeklinde oluşmuştur. Bu yönüyle idari olarak tek köy olsa da her iki cemaatin kesin çizgilerle birbirinden ayrılmış olması nedeniyle fiilen iki köy ortaya çıkmıştır (Bozkurt, 2017: 113-114, 74). 1967 yılında Geçitkale nüfusu 800, Boğaziçi nüfusu ise 1500 olarak gösterilmiştir (Milliyet, 16 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 17 Kasım 1967: 7).

Kıbrıs'ta Rumların 1963 yılı sonlarında başlatmış oldukları saldırılar Türklerle Rumlar arasındaki ilişkileri oldukça olumsuz etkilemiştir. Bu kapsamda Boğaziçi köyündeki Türk mahallesinden geçen yol meselesi Türkler ve

Rumlar arasında uzun süre anlaşmazlık nedeni olmuştur. Türkler, buradan sivil Rumların geçişine izin vermişler, ancak üniformalı ve silahlı Rumların geçişini istememişlerdir. Bu durum, 1964'ten itibaren zaman zaman Birleşmiş Milletler (BM) Barış Gücü gündemine taşınan bir konu olmuş ve uygulamada *de facto* oluşmuştur. Bu yolla ilgili belirlenen usul Rumların bildikleri ve kabullendikleri bir konu olmuştur. Bu yolun silahlı Rumlar tarafından kullanılmak istenmesi, 15 Kasım 1967 saldırılarını başlatan nedenlerden biri olmuştur (Denizli, 2020: 161; Bozkurt, 2017: 510-511). Bölgeyi yakından bilen Türk Mukavemet Teşkilatı üyesi ve komutanı İsmail Bozkurt, Geçitkale'de girişli ve çıkışlı 7 yoldan bahsetmiştir. Kendisinin belirlediğine göre 1, 2, 3, 4 ve 7 numaralı yollar Türk mahallesi, 5 ve 6 numaralı yollar ise Rum mahallesi girişli ve çıkışlıdır (Bozkurt, 2017: 513). Yani Rumlar, ısrarla silahlı olarak geçmek istedikleri Türk mahallesindeki yol dışında alternatif yolları kullanabilme imkânına sahip olmuşlardır.

15 Kasım 1967 Rum saldırılarına dair ilk işaret 14 Kasım'da ortaya çıkmıştır. Geçitkale'den Halil Ruso davarları için Beramutti tepesinin arkasında silahlı Rumlar tarafından yakalanarak bir ağaca bağlanmıştır. Aynı gün Lefkoşa ve Limasol tarafından gelenler de çok sayıda Rum askerinin zırhlı araçlarla yığınak yaptıklarını söylemişlerdir. Bu bilgiler üzerine mücahitler alarm durumuna geçmiştir. 14 Kasım'da ayrıca, BM Barış Gücü kanalıyla bölgedeki Türklere bir mesaj gelmiştir. Bu mesajda Rumların elinde Türk esirlerin olduğu, Rum askerlerinin Boğaziçi'nden serbestçe geçişine imkân tanınması istenmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde rehinelerin can güvenliği için Türk mahallesindeki yol açık tutulmuş ve Rum askeri araçları Boğaziçi'ne girip çıkmaya başlamıştır. Aynı gün Rumlar tarafından rehine alınmış olan Mehmet Çiçekseven'e Yunan Generali Grivas, kendilerinin engellenmesi durumunda kafaların koparılacağını ve köyün kan gölüne döndürüleceğini belirtmiştir. Rumların elindeki rehineler 14 Kasım akşamında serbest bırakılmışlardır. Bunun üzerine TMT Sancaktarlığı, Boğaziçi'ndeki yolun kapatılmasını istemiştir. Bölgedeki mücahit sayısının ve silahların yetersiz olduğunu bilen İsmail Bozkurt, emri bir süre uygulamama kararı almış, bu sırada Rumlar tarafından naralar atılarak Türk mahallesindeki yoldan geçişler devam etmiştir. Bunu öğrenen Sancaktarlığın yolun kapatılması konusunda daha ağır bir mesaj gönderdiği anlaşılmaktadır (Bozkurt, 2017: 518-527).

15 Kasım 1967'de saat 14.00'te Rum birlikleri Geçitkale'de ve Boğaziçi'nde devriyeye başlamışlardır (Cumhuriyet, 18 Kasım 1967: 1). BM Genel Sekreteri U-Thant, hazırlamış olduğu raporda Rumların Türk köylerinde devriye görevi yürütmek istediklerini, ancak BM Barış Gücü'nün cevabını beklemeden devriyeye başladıklarını belirtmiştir (Cumhuriyet, 19 Kasım 1967: 1, 7; Milliyet, 19 Kasım 1967: 1).Bu kapsamda Yunan Generali Grivas komutasındaki Yunan-Rum askerlerinin ve subaylarının oluşturmuş olduğu Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, 15 Kasım'da stratejik açıdan önemli olan Geçitkale ve Boğaziçi köylerini işgal etmişlerdir. Rumlar saldırılarını havan topları, ağır makineli silahlar, zırhlı araçlar ile gerçekleştirmişlerdir. Saldırılara mücahitler karşılık vermiş(Bozkurt, 2017: 528-529)[2].olsa da oldukça güçlü olan Rum Milli Muhafız Kuvvetleri'nin taarruzları engellenememiştir (Milliyet, 16 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 16 Kasım 1967: 1, 7).Geçitkale'de ve Boğaziçi'nde toplam 313 mücahit görev yapmıştır (Bozkurt, 2017: 554, 575)[3].Rum Milli Muhafız Kuvvetleri sayısının ise 5-6 bin kişi olduğu belirtilmiştir (Hürriyet, 17 Kasım 1967: 7). Yunanistan Hükümeti farklı bir değerlendirme yapmış olsa da(Hürriyet, 17 Kasım 1967: 7; Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1)[4]General Grivas'ın komutasındaki Rum saldırıları Yunanistan'daki cunta hükümetinin onayı ile gerçekleştirilmiştir (Arık, 2011: 12).Ayrıca BM Genel Sekreteri U-Thant, saldırıların önceden planlandığını belirtmiştir (Hürriyet, 19 Kasım 1967: 9).

BM Barış Gücü'nün yapmış olduğu açıklamaya göre 15 Kasım'daGeçitkale ve Boğaziçi köylerinde en az 23 Türk'ün, buna karşın 1 Rum askerinin hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Yunan ve Rum askerlerinin 16 Kasım sabahında Geçitkale ve Boğaziçi köylerini terk etmeleri ile sağlık ekipleri iki köyden 7 yaralıTürk'ü hastaneye kaldırmışlardır(Hürriyet, 17 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1).Nihayet, Geçitkale'ye ve Boğaziçi'ne saldıran Rumlar 24 Türk'ü şehit etmişlerdir (Bozkurt, 2017: 553)[5]. Şehitler arasında çocuklar ve gençler yanında

[2] Rumların Türklere ateş açmaları üzerine mücahitler de karşılık vermiştir.
[3] Mücahitlerin elinde av tüfekleri dâhil olmak üzere toplam silah sayısı 270 civarındadır.
[4] Adana Milletvekili Kasım Gülek'le görüşmüş olan Yunanistan Başbakanı KonstantinosKollias, Devlet Bakanı Papadopulos ve İçişleri Bakanı Patakos Kıbrıs'taki saldırılarda Yunanistan'ın herhangi bir direktifinin olmadığını, böyle bir olayın çıkmasını asla arzu etmediklerini belirtmişlerdir.
[5] Mustafa Hasan 16, Bayram Mehmet 17, Cemal Mani 17, Mehmet Hasan 18, Hüseyin Hasan 18, Kasım Ali 18, Eray Mehmet 20, Osman Şevket 21, Mehmet Şakir 25, Mustafa Muharrem 25, Hasan Kanizi 26, Remzi Cemal 28, Hüseyin Mevlit 30, Bayram Mani 31, Halil Mustafa 32, Hasan Velettin 48, Cemaliye Hüseyin 76, Meryem Süleyman 75, Hüseyin Aziz 70, Hüseyin Hamza 65, İsmail Şakir 54, Mehmet Emin Sait 80, Mustafa Bekir 85 ve

yaşlılar da yer almıştır (Cumhuriyet, 19 Kasım 1967: 1). Rum Milli Muhafız Kuvvetleri tarafından öldürülmüş olan 80 yaşındaki bir Türk'ün ise yakıldığı anlaşılmıştır (Hürriyet, 18 Kasım 1967: 9). Şehit edilmiş olan Türkler arasında gözleri oyulmuş, süngü ile delik deşik edilmiş kişiler de yer almıştır. İşgal sonrası köylerden çekilen Rumlar, Türk evlerini soymuşlar ve Türklerin keçilerini, tavuklarını çalmışlardır (Yücel, 2021: 114). Havan topları isabet etmiş olan evlerin birçoğu yanmış, bazı evler ise büyük hasar görmüştür (Hürriyet, 17 Kasım 1967: 7).Diğer taraftan 15 Kasım akşamında Geçitkale'de teslim olan 118 mücahit İskarinu'ya,Boğaziçi'nde rehine alınanlar ise Rum İlkokulu'na götürülmüşlerdir. Geçitkale'den ve Boğaziçi'nden çekilen mücahitler ise Cevizli'ye, Alaniçi'ne, Taşkent'e ve Tatlısu'ya geçmişlerdir (Bozkurt, 2017: 534).

2. SALDIRILARA TÜRK HÜKÜMETİNİN TEPKİSİ VE NOTA KONUSU

Geçitkale'ye ve Boğaziçi'ne gerçekleştirilmiş olan Rum saldırılarının Türkiye'de duyulmasından sonra Bakanlar Kurulu, 15 Kasım 1967 tarihinde saat 21.30'da olağanüstü bir şekilde toplanmış ve gece boyunca toplantı devam etmiştir. Toplantıda Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları hazır bulunmuşlardır(Cumhuriyet, 16 Kasım 1967: 1, 7; Milliyet, 16 Kasım 1967: 1).15 Kasım'ı 16 Kasım'a bağlayan gece toplanmış olan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Kıbrıs'taki Rum saldırılarının durdurulması için Ada'ya askeri bir müdahalede bulunup bulunulmaması konularını görüşmüştür. Toplantı sonrasında Türk Hükümeti tarafından Yunanistan ve Makarios'a verilmiş olan notada, işgal edilmiş olan Geçitkale ve Boğaziçi köylerinin 16 Kasım 1967 tarihi, sabah 06.00'ya kadar boşaltılmadığı takdirde müdahalede bulunulacağı ve çatışmanın kaçınılmaz olacağı belirtilmiştir (Şener, 2020: 284-286). Aynı zamanda gerekli askeri hazırlıkların yapılması konusunda Hükümet tarafından Genelkurmay Başkanlığına talimat verilmiştir.Türk Hükümetinin müdahale kararı (Şener, 2020: 288)[6] üzerine Yunanistan Kralı Konstantin, gece saatlerinde Makarios'la görüşerek askeri harekâtı durdurmasını istemiştir (Hürriyet, 17 Kasım 1967: 1, 7; Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 18 Kasım 1967: 1)[7]. Nihayet General Grivas komutasındaki Yunan ve Rum birlikleri Geçitkale'yi ve Boğaziçi'ni 16 Kasım sabahında tahliye etmişlerdir. Geçitkale'de ve Boğaziçi'nde Rumlar tarafından esir edilmiş olan 250 Türk ise 16 Kasım 1967'de öğle vakti serbest bırakılmışlardır (Milliyet, 17 Kasım 1967: 1).

Rum saldırıları sonrasında açıklama yapan Başbakan Süleyman Demirel, Kıbrıs'ta tasallutun tekrar etmemesini umduğunu belirtmiştir. Kıbrıs'taki Yunan askeri yığınakların belirli bölgeleri çevirecek şekilde yer değiştirmesine müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1, 7; Milliyet, 16 Kasım 1967: 1).Kıbrıs'taki Türk Askeri Birliği ise kışlasından çıkarak Gönyeli ve Ortaköy arasındaki mevzilere yerleştirilmiştir. Saldırıların olduğu 15 Kasım gecesinde Adana'daki İncirlik Amerikan Hava Üssü'ne birçok Amerikan uçağı inmiş, ancak bu uçakların kalkışına müsaade edilmediği ifade edilmiştir. Kıbrıs'taki saldırılar sonrasında Türkiye'nin güney sınırına askeri yığınak yapılmış, askeri ve sivil kurumlara alarm verilmiştir. İskenderun hazırlıkların merkezi olarak belirlenmiştir. Mersin açıklarında bulunan Türk donanmasına ait üç savaş gemisi ise Akdeniz'e açılmıştır (Hürriyet, 17 Kasım 1967: 1, 7; Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1; Armaoğlu, 2000: 799).Kıbrıs'taki olaylar nedeniyle İngiltere, taraflara itidal çağrısında bulunmuştur (Hürriyet, 17 Kasım 1967: 7).Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi Smirnov ise Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'le bir görüşme gerçekleştirmiştir. Büyükelçi, Kıbrıs'ta halledilmemiş meselelerden istifade etmek isteyen çok kişinin olduğunu, bunların savaş ocağını ateşlediklerini belirtmiştir (Cumhuriyet, 18 Kasım 1967: 1, 7; Hürriyet, 18 Kasım 1967: 9).

Kıbrıs'taki Rum saldırıları nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 16 Kasım 1967'de saat 15.00'te gizli bir toplantı gerçekleştirmiştir (Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 17 Kasım 1967: 1; Milliyet, 17 Kasım 1967: 1). İki gün devam etmiş olan gizli görüşmelerde Türk Hükümeti'ne Türk Silahlı Kuvvetlerini kullanma ve yabancı ülkelere asker gönderme yetkisi verişmiştir. Bu yetki sadece Kıbrıs'a yönelik olmamış, geniş kapsamlı bir yetki olmuştur (Cumhuriyet, 18 Kasım 1967: 1, 7; Hürriyet, 18 Kasım 1967: 1; Milliyet, 18 Kasım 1967: 1; Armaoğlu, 2000: 799). 435 milletvekilinin 432'sinin kabul oyu verdiği karar sonrasında teşekkür konuşması yapan Başbakan Süleyman Demirel, şunları söylemiştir: "*…Kıbrıs davası gibi bütün milletimizin üstünde titrediği bir mevzuda*

Osman H. Mavri 65 yaşında şehit edilmişlerdir. Şehitlerin 12'si Geçitkaleli, 6'sı Lefkara'danGeçitkale'ye gelmiş göçmenler, 4'ü Boğaziçili, 1'i de Aksulu idi.

[6] Her ne kadar Hükümet tarafından müdahale kararı zikredilmiş olsa da Genelkurmay Başkanı Cemal Tural, harekâtın en erken bir hafta on güne kadar gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir.

[7] Yunanistan Hükümetinin ateşkes talimatından Makarios rahatsızlık duymuş, Rum Milli Muhafız Kuvvetleri'nin komutasının Rum Hükümetinde olması gerektiğini ifade etmiştir.

Kıbrıs'taki soydaşlarımızın haklarının korunması, Türkiye'nin haklarının korunmasını içine alan bu mevzuda Türkiye Büyük Millet Meclisi ittihat içinde hareket etmiş olmakla ve böyle bir kararı almış olmakla bize güç vermiştir. İtimadınıza layık olarak hareket edeceğimizden emin olmanızı ve Türk Devleti'nin Türkiye'nin haklarını her zaman korumaya muktedir olduğunu göstereceğimizi ifade etmek isterim ve bu hususta itimadınızı rica ederim(TBMM Tutanak Dergisi, Cilt:7, 17.11.1967: 5)."

TBMM kararından sonra Türkiye, 17 Kasım 1967'de Yunanistan'a bir nota vermiştir. Bu notada şunlar yer almıştır (Şener, 2020: 290; Armaoğlu, 2000: 799; Hürriyet, 18 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 19 Kasım 1967: 1, 9; Milliyet, 19 Kasım 1967: 1):

1- Kıbrıs Türklerine yönelik saldırıların durdurulması ve zararların tazmin edilmesi,
2- General Grivas'ın Ada'dan çıkarılması,
3- Rum Milli Muhafız Kuvvetlerinin dağıtılması,
4- Antlaşmalara aykırı olarak Ada'ya sokulmuş olan 12 bin Yunanistan askerinin geri çekilmesi,
5- Barış Gücü'nün rolünün ve yetkisinin artırılması,
6- Kıbrıs antlaşmalarının uygulanması.

Rum saldırıları üzerine Kıbrıs'ta bozulmuş olan düzenin tesisi için Türk jet uçakları alçaktan uçurulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Türk jetleri 17 Kasım'da Kıbrıs üzerinde alçaktan uçuşlar gerçekleştirmiştir (Hürriyet, 18 Kasım 1967: 1). Bu uçuşlar sonraki günlerde de sürdürülmüştür (Armaoğlu, 2000: 799; Milliyet, 19 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 19 Kasım 1967: 1; Milliyet, 20 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 20 Kasım 1967: 1).Başpiskopos Makarios ise Londra'da çıkan bir Rum gazetesine vermiş olduğu beyanatta ne bağımsızlık ne de taksim istediklerini, Enosis istediklerini belirtmiştir. Bu tür açıklamalar toplumlar arasındaki mevcut gerginliği daha da artırmıştır. Kıbrıs Bayrak Radyosu haberine göre, Rum Milli Muhafız Kuvvetleri tarafından 19 Kasım 1967'de bir saat süreyle Yeşilırmak'ta ve Limasol'da Türklerle meskûn bölgeler Rumlar tarafından ateş altında tutulmuştur (Hürriyet, 19 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 20 Kasım 1967: 1). Kıbrıs'ta atmosferin her geçen gün daha da kötüleşmesi, notaya henüz bir cevabın verilmemesi üzerine Türk hava, deniz ve kara kuvvetleri stratejik mevkilerde mevzi almaya devam etmişlerdir.Türkiye'nin askeri hazırlıklarına karşılık Kıbrıs'ta Rum Milli Muhafız Kuvvetleri ile Yunan askerleri de savaş hazırlıkları yapmaya başlamışlardır. Türkiye'nin güneyinde ve Kıbrıs'ta yapılan askeri hazırlıklar yanında Trakya'daki Yunanistan sınırında da savaş hazırlıkları yapılmaya başlanmıştır (Hürriyet, 19 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 20 Kasım 1967: 1). Meriç Nehri'nin her iki yakasında da Türk ve Yunan askerleri mevzilenmiştir. Trakya sınırındaki Yunan köyleri ise boşaltılmıştır (Milliyet, 20 Kasım 1967: 1). Bu gelişmeler, Yunanistan'ın Türkiye tarafından her an askeri bir müdahale yapılabileceğini düşündüğünü göstermiştir.

Türk Hükümeti tarafından 17 Kasım 1967'de Yunanistan'daki cunta hükümetine verilmiş olan notadan sonra Yunanlı General Grivas, 18 Kasım'da Atina'ya çağrılmıştır(Hürriyet, 19 Kasım 1967: 1; Milliyet, 19 Kasım 1967: 1). Grivas'ın görevden alındığına dair haberler yapılmış olsa da böyle bir durum Yunanistan tarafından açıklanmamıştır. Grivas (Cumhuriyet, 18 Kasım 1967: 1)[8], 19 Kasım'da Atina'da Yunanlı bir subay tarafından karşılanmış, gazetecilere Yunanistan Hükümeti ile görüşmeye geldiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 19 Kasım 1967: 1; Milliyet, 20 Kasım 1967: 1).

Kıbrıs Türk cemaati lideri Dr. Fazıl Küçük, Başbakan Süleyman Demirel'e 16 Kasım 1967'de göndermiş olduğu telgrafta, mevcut şartlarda mücadelenin sürdürülemeyeceğini belirtmiş ve Türkiye'nin bir an önce Ada'ya müdahale etmesini istemiştir (Milliyet, 18 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 18 Kasım 1967: 1).Dr. Küçük, 19 Kasım'da Türkiye'nin Yunanistan'a vermiş olduğu notaya uygun olarak Başpiskopos Makarios'a bir ültimatom vererek Geçitkale'deki ve Boğaziçi'ndeki hasarın tazminini istemiştir (Milliyet, 20 Kasım 1967: 1). Diğer taraftan Başbakan Demirel ise Dr. Küçük'ün 16 Kasım tarihli mesajına 19 Kasım 1921'de cevap vermiştir. Demirel, TBMM'de yapılmışolan görüşmelerde Hükümete verilmiş olan görevlerin ve yetkilerin eksiksiz uygulanacağını ifade etmiştir. Başbakan Demirel cevabi mesajında şunları söylemiştir: "*Cemaatimiz adına ifade buyurduğunuz hissiyat aynı zamanda bütün Türk Milletinin duygularını ve nefretini de dile getirmektedir. Yirminci yüzyılın sonlarında vuku bulan bu derece ölçüsüz, insafsız, haksız ve vahşi bir tecavüz kara bir leke olarak kalacaktır. Türk Milleti bu menfur tecavüz karşısında can evinden onulmaz bir yara almıştır. Bütün milletin yüreği acıyla sızlamaktadır. Mesajınız menfur tecavüz üzerine birleşik toplantıya çağrılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin müzakereleri sırasında elime geçmişti. Bütün vatan sathında uyanan nefret duygularının tercümanı olarak yüce milletimizin temsilcileri büyük bir*

[8]The Daily Telegraph gazetesi Kıbrıs'taki son olaylardan Grivas'ı suçlamış ve Ada'ya Türk müdahalesinin her an olabileceğini belirtmiştir.

hassasiyetle bu duygularını ifade etmekteydiler (Hürriyet, 20 Kasım 1967: 1, 7; Cumhuriyet, 20 Kasım 1967: 1, 7; Milliyet, 20 Kasım 1967: 1, 7).*"*

Geçitkale'yi ve Boğaziçi'ni saldırıdan dört gün sonra ziyaret etmiş olan Milliyet gazetesinden Sami Kohen gördüklerini anlatmıştır. Evlerde hala şehit olanların kan izlerinin olduğunu, etrafta yanık kokusunun her tarafı sardığını, yaşlı annelerin, kucakta bebek taşıyan genç kadınların ve çocukların gözlerinin yaşlı olduğunu belirtmiştir.Kohen, mücahitlerin maneviyatlarının son derece bozuk olduğunu, sinirlerin son derece gergin olduğunu vurgulamıştır. Görüştüğü kişilerin söylediklerini çalışmaya eklemek yararlı olacaktır. Bir mücahit: "*Bu iş bitti artık. Türkiye böyle bir saldırı karşısında harekete geçmediyse hiçbir zaman müdahale etmeyecek demektir.",* bir başkası ise: "*Mevzilerimiz düşmeden gözlerimiz hep havadaydı. Türk jetlerini bekliyorduk. Boşuna ümit etmişiz."* demiştir. Yıkılmış ve yanık bir evin avlusunda bulunan genç bir kadın ise: "*Keşke Türk jetleri gelip düşmanı bombalasaydı. Düşman geberecek, belki biz de ölecektik. Ziyanı yok hepimiz ölmeye razıydık. Yeter ki, Kıbrıs Türkü, Türkiye geldi diyebilsin."*demiştir (Milliyet, 20 Kasım 1967: 1).

Birleşmiş Milletler toplantısına katılmak üzere 19 Kasım 1967'de Amerika'ya hareket eden Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Ertuğrul Akça, durumun çok kritik olduğunu ve her an savaş çıkabileceğini belirtmiştir. Akça, Türkiye'nin şimdiye kadar bütün dünyanın gözü önünde her türlü barış yolunu denediğini, çıkacak silahlı çatışmadan Türkiye'nin sorumlu tutulamayacağını ifade etmiştir (Hürriyet, 20 Kasım 1967: 1). Amerikan Büyükelçisi ParkerHart ise 19 Kasım'da Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kuneralp'le bir görüşme gerçekleştirmiştir. Hart, Türk Hükümeti'nin her türlü müdahaleden kaçınmasını ve meselenin barışçı yollardan çözümlenmesini istemiştir. Sovyetler Birliği Büyükelçisi Smirnov da Dışişleri Bakanı Çağlayangil'le görüşmüş, Ortadoğu'da yeni bir buhrana yol açılmamasını ve barışçı yolların kullanılmasını tavsiye etmiştir (Cumhuriyet, 20 Kasım 1967: 1, 7). Dışişleri Bakanı Çağlayangil de 20 Kasım 1967'de vermiş olduğu beyanatta saldırılara maruz kalan Kıbrıslı Türkler için her türlü tedbirin alındığını belirtmiştir. Çağlayangil şunları söylemiştir: "*Kıbrıs'taki gerginlik bütün şiddeti ile hüküm sürmektedir. 15 Kasım'da iki Türk köyüne vuku bulan planlı tecavüzlerden sonra Boğaziçi köyüne tahripkâr bir şekilde devriyeler gönderilmesine devam edilmiş, ayrıca bu köyde bir de sabit karakol kurulmuştur. Ada'ya geniş çapta askeri malzeme sokulmuştur. Barış Gücü'nün teftişine tabi olduğu hususunda teminat verilmiş bulunan Çek silahlarının dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Ada'daki Türk cemaatine karşı muhtelif bölgelerde ateş açılması devam etmektedir. Türk cemaatine müteveccih devamlı tehdidin kaldırılması ve cemaatimizin güvenlik içinde yaşamasını sağlayacak şartların behemehal yaratılmasından başka çare yoktur* (Hürriyet, 21 Kasım 1967: 1, 7; Cumhuriyet, 21 Kasım 1967: 1; Milliyet, 21 Kasım 1967: 1)."Çağlayangil'in Çek silahları ile ilgili açıklamalarına Barış Gücü tarafından herhangi bir açıklama yapılmamıştır (Cumhuriyet, 22 Kasım 1967: 1).

Kıbrıs Rum Radyosu, 20 Kasım tarihli haberinde Türk Hükümeti'nin açıklamalarını, blöf olarak nitelemiştir. Kıbrıs'ta yayınlanmakta olan Delefteaora adlı Rum gazetesinde çıkan bir haberde ise Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğini ve Yunanistan'a savaş açamayacağını düşünmenin safdillik olduğu, uluslararası antlaşmalardan hareketle Türkiye'nin her türlü müdahaleyi gerçekleştirebileceği ifade edilmiştir (Hürriyet, 21 Kasım 1967, s. 1, 7; Milliyet, 23 Kasım 1967: 1).Türkiye'nin çeşitli zamanlarda müdahale kararı almasına rağmen uygulamaması, bazı Rumların müdahale girişimlerini blöf olarak değerlendirmelerine neden olmuştur. Bu tür değerlendirmelere rağmen Yunanistan, Kıbrıs'a ağır silahlardan ve araçlardan yığınak yapmaya devam etmiştir (Cumhuriyet, 22 Kasım 1967: 1).Yunanistan Genelkurmay Başkan Yardımcısı Paleologopulos da 21 Kasım'da Lefkoşa'ya gelerek hazırlıkları kontrol etmiştir (Milliyet, 22 Kasım 1967: 1, 7; Cumhuriyet, 22 Kasım 1967: 1). Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Necdet Uran ise 21 Kasım'da Mersin'de yüksek rütbeli komutanlarla bir toplantı gerçekleştirmiştir (Hürriyet, 22 Kasım 1967: 1).

Türkiye'nin 17 Kasım 1967'de vermiş olduğu notaya verilmesi gereken cevap Yunanistan tarafından planlı bir şekilde geciktirilmiştir. Bu durum, Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmış ve savaşa isteğine dair bir kamuoyu oluşmuştur. Nihayet konuyla ilgili olarak 21 Kasım tarihli bir haberde Yunanistan'ın Türkiye'nin notasındaki taleplere büyük oranda hayır cevabı vereceği belirtilmiştir (Hürriyet, 21 Kasım 1967: 1; Milliyet, 21 Kasım 1967: 1). Bu kapsamda Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinellis, 21 Kasım'da Türk Büyükelçisi Turan Tuluy'u davet etmiş, işi yatıştırmak için soruna bir hal çaresi bulma konusunda ikili görüşmeler teklifinde bulunmuştur (Hürriyet, 22 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 22 Kasım 1967: 1; Milliyet, 22 Kasım 1967: 1). Türk Hükümeti'nin 17 Kasım tarihli notasına Yunanistan Hükümeti, Ankara Büyükelçisi Delivanlis aracılığı ile 22 Kasım'da cevabi bir nota vermiştir. Bu notada Ada'daki Yunan askerini geri çekme teklifinin Yunanistan tarafından kabul edilmediği belirtilmiştir. Yunanistan,Türk notasını kabul etmemesi üzerine Türk Bakanlar Kurulu gece boyunca devam eden bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Yunanistan'ın askerlerini Kıbrıs'tan geri çekmemesi durumunda Türkiye'nin harekete geçeceği

belirtilmiştir (Cumhuriyet, 23 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 23 Kasım 1967: 1; Milliyet, 23 Kasım 1967: 1). Türkiye'nin notasına Yunanistan'ın olumsuz cevap vermesi, iki devlet arasındaki krizi derinleştirmiştir.

3. ARABULUCULUK FAALİYETLERİ, TÜRKİYE VE YUNANİSTAN ARASINDA YAPILAN ANLAŞMA

Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler yabancı devletler tarafından yakından takip edilmiştir. Amerika Başkanı Johnson, Cumhurbaşkanı Sunay'a göndermiş olduğu mesajda Kıbrıs sorununda barışçı çözüm yolunu ve itidali önermiştir (Milliyet, 21 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 21 Kasım 1967: 1). Kanada Başbakanı LesterPearson ise Türkiye ile Yunanistan arasında arabuluculuk yapmak üzere Londra'da temaslarda bulunmuştur (Hürriyet, 23 Kasım 1967: 1). Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçisi Smirnov, 23 Kasım'da bu sefer Başbakan Süleyman Demirel'i ziyaret ederek Kıbrıs olaylarını görüşmüştür. Smirnov, Kıbrıs'taki katliamlar nedeniyle Yunanistan'daki cunta hükümetini suçlamıştır. Masum Türklere yönelik girişilen hareketin Sovyetler Birliği halkı tarafından tepkiyle karşılandığını belirtmiştir (Hürriyet, 24 Kasım 1967: 1, 9; Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1, 7). Diğer taraftan dış basında da Kıbrıs'la ilgili haberlere geniş yer verilmiştir. Haberlerin ve yorumların önemli bir kısmında Türklerin haklı görüldüğü anlaşılmaktadır (Cumhuriyet, 23 Kasım 1967: 3; Milliyet, 23 Kasım 1967: 1).

Türk-Yunan gerginliğinin tırmanması üzerine Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson, özel temsilci olarak CyrusVance'i Türkiye'ye göndermiştir (Armaoğlu, 2000: 799; Hürriyet, 23 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 23 Kasım 1967: 1). CyrusVance, Esenboğa Havaalanı'nda protesto için bekleyen üniversiteli gençler nedeniyle 23 Kasım'da Mürted Hava Üssü'ne indirilmiş ve sonrasında Amerikan Büyükelçiliği'ne getirilmiştir (Hürriyet, 24 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1; Milliyet, 24 Kasım 1967: 1). Türkiye ve Yunanistan arasındaki krizin çözülmesi konusunda CyrusVance dışında BM Genel Sekreteri U-Thant ve özel temsilcisi JoseRolzBennet, BM Güvenlik Konseyi'nin özel temsilcisi OssorioTafall, NATO Genel Sekreteri ManlioBrosio arabuluculuk girişimlerinde bulunmuşlardır (Şener, 2020: 291). Başbakan Demirel, 23 Kasım'daCyrusVance veJoseRolzBennet'le birer görüşme gerçekleştirmiştir. Demirel, bu görüşmedekendisine herhangi bir telkin ve teklifin olmadığını belirtmiştir (Hürriyet, 24 Kasım 1967: 1, 9). Başbakan Demirel, 24 Kasım'da CyrusVance ile yapmış olduğu görüşmede Türkiye'nin şartlarının bilindiğini, Atina'nın bu şartları kabul etmemesi durumunda tekrar zahmetle Türkiye'ye gelmesine gerek olmadığını ifade etmiştir (Hürriyet, 25 Kasım 1967: 1; Milliyet, 25 Kasım 1967: 1). Demirel'in söylediği ifade edilmiş olan bu söz gerçekleşmemiş, CyrusVance krizin çözümü için Ankara, Atina ve Lefkoşa arasında defalarca gidip gelmiştir.

Yunanistan'ın olumsuz cevabi notası üzerine Türk Hükümeti, notadaki taleplerin ve kararın değişmeyeceğini belirtmiş, durumun müzakerelere tahammülü olmadığını vurgulamıştır. Konuyu Yunanistan'da takip eden Mehmet Ali Birand, Yunanistan'ın Ada'dan askerini geri çekmesinin davayı tamamen kaybetme şeklinde yorumlandığını ve orduya "*hazır ol*" emrinin verildiğini belirtmiştir. Diğer taraftan her iki devlet arasındaki kriz, Kıbrıs'ta da hareketliliğe neden olmuştur. Kıbrıs'taki Amerikalılar Hilton oteline, İngilizler ise İngiliz üssüne toplanmaya başlamışlardır. Yeşil Hat alanında ise yeni barikatlar kurulmuştur. Kıbrıs'ta aynı zamanda Yunan askerleri tarafındansivil Rumlara silah dağıtılmaya başlanmıştır (Milliyet, 24 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 25 Kasım 1967: 1). Türk-Yunan krizi nedeniyle Amerika'nın 6. Filosu da tedbir amacıyla Akdeniz'in ortalarına gelmiştir. İngiliz basını, gündemi yorumlamış Türkiye'nin ve Yunanistan'ın savaşın eşiğine geldiğini belirtmiştir. Amerikan AP Ajansı'nın vermiş olduğu bilgide ise özel temsilci CyrusVance'ın Kıbrıs'a olası Türk müdahalesinde NATO'ya ait silahların ve teçhizatın kullanılamayacağını belirttiği aktarılmıştır. Diğer taraftan 24 Kasım'da Dışişleri Bakanı Çağlayangil'legörüşen Amerikan Büyükelçisi ParkerHart'ın ise toplantıdan morali bozuk ayrıldığı belirtilmiştir (Hürriyet, 25 Kasım 1967: 1, 7; Cumhuriyet, 25 Kasım 1967: 1). Bütün bu gelişmeler Türk-Yunan krizinin sadece iki ülkenin değil, aynı zamanda Amerika ile Türkiye'nin ilişkilerini doğrudan etkilemeye başladığını göstermiştir.

Atina Radyosu, Kıbrıs Türklerini korumak amacıyla Türk askerinin Kıbrıs'a çıkacağına dair haberlerin Yunanistan Hükümeti tarafından "*acıklı bir latife*" olarak değerlendirildiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1). Yunanistan ve Rumlar tarafından girişilen tahrik hareketlerine karşı Türk jetleri 23-24 Kasım'da Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşlarına devam etmiştir (Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1; Milliyet, 25 Kasım 1967: 1). Başpiskopos Makarios ise 24 Kasım'da Kıbrıs Rum Radyosu'nda yapmış olduğu açıklamada savaşın kendilerine Türkiye tarafından dayatılabileceğini iddia etmiştir. Makarios, savaşın önlenmesi için her türlü çabayı göstereceklerini belirtmiştir. Konuşmasında şunları söylemiştir: *"…Son günlerde Türkiye, Kıbrıs'ı harp ile tehdit etmekten vazgeçmemiştir. Sağduyunun hâkim olmasını ve Kıbrıs sorununun hallinin, barış havası içinde görüşülmesini, ümit ve temenni etmekteyim. Fakat ümidimiz hilafına bu olmazsa ve harp açılırsa, o zaman, bütün vasıtalarla ve bütün gücümüzle kendimizi savunacağız* (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 51; Cumhuriyet, 25 Kasım 1967: 1)."

Kıbrıs sorununun çözülmesi kapsamında BM Genel Sekreteri U-Thant, Kıbrıs'taki birliklerin kademeli olarak çekilmesi gerektiğini belirtmiştir (Milliyet, 25 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 25 Kasım 1967: 1). Kanada tarafından hazırlanmış olan beş maddelik barış planında da benzer teklifler yer almıştır. Bu plan, Amerika ve İngiltere tarafından desteklenmiştir. Buna göre; Ada'da 8 bin olan Yunan askeri sayısının 950'ye, 1150 olan Türk askeri sayısının da 650'ye düşürülmesi, 4500 civarında olan BM Barış Gücü'nün rolünün ve yetkisinin artırılması, Geçitkale'de ve Boğaziçi'nde zarar görmüş olan Türklere tazminat ödenmesi, Kıbrıs Türklerinin güvenliği için alınan tedbirlerin artırılması, Grivas'ın Ada'ya dönmemesi teklif edilmiştir (Cumhuriyet, 25 Kasım 1967: 1)[9]. Makarios ise Kıbrıs'ta seferberlik ilan etmiş, böylece Rum Milli Muhafız Birliği'ne Rumları toplamayı amaçlamıştır (Milliyet, 25 Kasım 1967: 1).

Yunanistan'ın Türk notasını reddetmesinden sonra taraflar arasında çok yoğun bir diplomasi yürütülmüştür.Başta Amerikan Başkanı özel temsilcisi olan CyrusVance olmak üzere NATO Genel Sekreteri ve BM Genel Sekreteri bu diplomaside oldukça etkili olmuşlardır. Ankara'daki görüşmelerden sonra Atina'ya giden Vance, tekrar Ankara'ya gelmiştir. Türk Hükümetinin kesin teklifini bu sefer 25 Kasım'da Atina'ya götürmüştür. Türk Hükümeti, Yunanistan'ın Kıbrıs'taki askerini geri çekmeden Türkiye'nin askeri hazırlıkları kaldırmayacağını belirtmiştir. Türkiye'nin teklifine de öğleye kadar *"evet"* denilmesi, aksi takdirde olacaklardan Türkiye'nin sorumlu olmayacağı vurgulanmıştır. Türk Hükümeti'nin kesin *"evet"* talebine Yunanistan oyalayıcı bir cevap vermiştir. Vance ise Ankara'ya gelene kadar harekete geçilmemesini istemiştir (Hürriyet, 26 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 27 Kasım 1967: 1). Bu arada Başpiskopos Makarios'un da Kıbrıs'tan yabancı askerlerin çekilmesini kabul ettiği belirtilmiştir (Milliyet, 26 Kasım 1967: 1). Makarios, Kıbrıs'ta hâkimiyetini kuvvetlendirecek tekliflere sıcak yaklaşmıştır.

BM Güvenlik Konseyi tarafından 25 Kasım'da yapılmış olan açıklamada, durumu vahim hale getirecek ve barışı tehlikeye düşürecek davranışlardan uzak durulması istenmiştir.Alman Dışişleri Bakanı da Türk ve Yunan büyükelçilerini davet ederek anlaşmazlıkta arabuluculuk yapmak istediğini belirtmiştir (Hürriyet, 26 Kasım 1967: 1; Milliyet, 26 Kasım 1967: 1). Böylece Kanada'dan sonra Almanya da arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. CyrusVance'dan sonra görüşmeler yapan NATO Genel Sekreteri Brosio daAtina'dan Ankara'ya gelmiştir. Brosio, ne iyimser ne de kötümser olduğunu, amacının sulhu sağlayarak iki müttefik arasındaki ilişkilerin yeniden kurulmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet, 27 Kasım 1967: 1; Milliyet, 27 Kasım 1967: 1). Bu girişimlerle NATOgüneydoğudaki iki önemli müttefikinin arasını düzeltmek istemiştir.

26 Kasım'da Yunanistan'ın Türkiye'nin tekliflerini prensip olarak kabul ettiği, şekle ait konuların ise CyrusVance tarafından yürütüldüğü belirtilmiştir (Milliyet, 27 Kasım 1967: 1). Atina'dan tekrar Ankara'ya gelen Vance Kanada, Amerika ve İngiltere ortak planını Türk Hükümeti'ne sunmuştur. Bu plana göre Ada'daki Yunan askerlerinin üç ay içerisinde Ada'yı terk etmesi, bunun için de Türkiye'nin askeri tedbirleri derhal kaldırması öngörülmüştür. Arabulucular, Türkiye'yi tatmin edecek ve Yunanistan'ı da küçük düşürmeyecek bir plan üzerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Hükümet de diğer parti temsilcileri ile yeni teklifleri görüşmüştür. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Hükümetin doğru ve kararlı bir yolda olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet, 28 Kasım 1967: 1; Milliyet, 28 Kasım 1967: 1). Atina, askerini üç ayda çekmeyi kabul etmiş, Vance de çekilme konusunda Amerika'nın ve BM'nin kesin garanti vermeye hazır olduğunu belirtmiştir (Milliyet, 28 Kasım 1967: 1).

BM Genel Sekreteri U-Thant'ın özel temsilcisi RolzBennett, 27 Kasım'da Lefkoşa'da Türk cemaati lideri Dr. Fazıl Küçük ve üç Türk bakanla görüşmüştür. Aynı zamanda Başpiskopos Makarios'la bir görüşme gerçekleştirmiştir. Türk Hükümeti ise 28 Kasım tarihli teklifinde askerlerin Ada'dan çekilme işleminin üç aydan bir buçuk aya çekilmesini ve Ada'nın tüm silahlardan tecrit edilmesini istemiştir. Ayrıca, bu işlemleri takip etmek üzere bir komisyon kurulması istenmiştir. Türk Hükümeti'nin teklifi üzerine Amerikan Başkanı özel temsilcisi, BM Genel Sekreteri ve özel temsilcisi Atina'da girişimlerde bulunmuşlardır (Hürriyet, 28 Kasım 1967: 1; Milliyet, 29 Kasım 1967: 1).

Kıbrıs'la ilgili taraflar arasındaki görüşmeler devam ederken Limasol ve Lefkoşa'da Rumlar tarafından Türklere ateş açılmış, mücahitler de karşılık vermiştir (Hürriyet, 27 Kasım 1967: 1). 28 Kasım'da Türk donanması Kıbrıs sularına açılmış, Türk jetleri de Akdeniz'de uçuşlar gerçekleştirmiştir (Milliyet, 29 Kasım 1967: 1). Arabulucuların Türkiye ve Yunanistan arasında yapmış oldukları çalışmalar nihayet sonuç vermiş ve Türkiye'nin tekliflerini 29 Kasım 1967'de Yunanistan'ın kabul etmesiyle anlaşma sağlanmıştır. Taraflar arasında varılan antlaşmaya göre;

[9] Kıbrıs'ta antlaşmalara aykırı olarak bulunan Yunan askeri sayısında farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye tarafından 12 ve 20 bin sayıları telaffuz edilirken, BM kaynaklarında bu sayının 8 bin olduğu ifade edilmiştir.

1- Türkiye ve Yunanistan, imzalanmış olan antlaşmalara göre Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne riayet edecektir.
2- Kıbrıslı Rum ve Türk cemaatlerinin Türkiye ve Yunanistan'ın tam mutabakatlarını almadan Kıbrıs'ın siyasi statüsünde herhangi bir değişiklik yapamayacaklardır.
3- İlgili taraflar, Kıbrıs antlaşmaları dışında Ada'da bulundurdukları askerlerini bir buçuk ay içinde tamamen tahliye edeceklerdir. Bu tahliye yetkili BM temsilcilerinin nezareti ve kontrolü altında yapılacaktır.
4- Taraflar, BM Genel Sekreterince açıklanacak çağrıya uyduklarını saat farkıyla ilan edecekler, önce Yunanistan bunu kabul edecektir.
5- Kıbrıs'ta antlaşmalar dışı askeri birliklerin çekilmeye başlamasıyla Türkiye, Ada'ya müdahale hakkını kullanmak üzere yaptığı askeri hazırlıkları durduracak, savaş haline son verecektir.
6- Kıbrıs'a gizlice antlaşmalar dışında alınmış olan silah ve teçhizat, her iki cemaatin elinde bulunanlar da dâhil, BM temsilcisi başkanlığında ilgili tarafların teşkil ettiği ortak bir komisyonun kontrolünde ve nezaretinde toplanarak zararsız hale getirilecektir.
7- Grivas, Ada'ya bir daha dönmeyecektir.
8- Rum-Yunan kuvvetlerinin Boğaziçi ve Geçitkale Türk köylerine yaptıkları son saldırıda zarara uğrayanlara tazminat ödenecektir.
9- Kıbrıs'ta Güvenlik Konseyi kararınca bulundurulan Barış Gücü'nün yetkisi ve sayısı artırılacaktır (Milliyet, 30 Kasım 1967: 1).

Kıbrıs'tan askeri tahliye işleminin televizyondan gösterilmesine Yunanistan'ın karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Nihayet bu anlaşma ile Türkiye'nin şartlarının büyük çoğunluğu kabul edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Zeki Kuneralp, NATO müttefikleri İngiltere, Belçika, Almanya ve Fransa büyükelçilerini davet ederek Türk-Yunan anlaşması hakkında bilgi vermiştir. Türk-Yunan anlaşmasına Başpiskopos Makariosise karşı çıkmıştır. Makarios, İttifak Antlaşması'na göre Kıbrıs'ta bulunan 650 kişilik Türk askeri birliğinin de Ada'dan çıkarılmasını istemiştir (Milliyet, 30 Kasım 1967: 1).Makarios, Yunan askerlerinin geri çekilecek olması nedeniyle kesin garanti istemiş, Barış Gücü'nün sayısının ve yetkisinin artırılmasının ise Ada'nın bağımsızlığına zarar vereceğini savunmuştur (Milliyet, 1 Aralık 1967: 1).

Yunanistan, Türkiye ile yapılan anlaşmayı açıklamayı geciktirmiştir. Konuyla ilgili Makarios'un cevabının ve BM Genel Sekreteri U-Thant'ın çağrısını beklemeyi tercih etmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinellis, 30 Kasım'da Vance ile görüştükten sonra şunları söylemiştir: "*Açıklamanın bugün yapılamayacağını tahmin ediyorum. Zira bazı prosedür çalışmaları devam etmektedir."* Bu açıklama, Makarios'un tereddütlerinin giderilmesinin ve Yunanistan kamuoyununun hazırlanmasının amaçlandığını göstermiştir. Diğer taraftan Makarios'un işi geciktirme girişimine Türkiye tepki göstermiştir. Bu arada Genel Sekreter U-Thant BM'de uzlaştırıcı bir yol oynarken, CyrusVance de Makarios'u ikna etmek için Kıbrıs'a gitmiştir. Makarios'un kabinesi içinde ise anlaşmazlık çıkmıştır. Rum bakanların görevlerinden istifa ettiği, ancak Makarios'un bunları vazgeçirdiği belirtilmiştir. Vance ile Makarios arasında 2 Aralık'ta yapılan görüşmede herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Makarios, mevcut şartları kabul etmenin zillet olacağını belirtmiştir. Görüşme esnasında gösteriler düzenleten Makarios, Vance'a Rum halkının anlaşma şartlarını kabul etmediği propagandası yaparak kendi lehine bir karar çıkarılmasını amaçlamıştır. Makarios, CyrusVance ile 3 Aralık 1967'de yaptığı görüşmede ise şunları söylemiştir: "*Bu görüşmelerimle canınızı sıktığım için, samimiyetle üzülüyorum. Fakat halkımın menfaati, bunu gerektirmektedir. Onun için, boyun eğemem. Sizin, nazik arabuluculuk çabalarınızı çok takdir etmekteyim* (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 51-52; Milliyet, 1 Aralık 1967: 1; Milliyet, 2 Aralık 1967: 1; Milliyet, 3 Aralık 1967: 1; Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 52)." Görüşmeler esnasında Rum öğrenciler Enosis lehine gösteriler yapmışlardır. Öğrenciler ellerinde "*Enosis, yalnız Enosis*", "*Türk jetlerinin gölgesinde imza atılamaz*" şeklinde dövizler taşımışlardır (Milliyet, 4 Aralık 1967: 1).

Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinelis de 2 Aralık 1967'de yaptığı açıklamada Yunanistan'ın İttifak Antlaşması dışında Kıbrıs'a gönderilmiş olan bütün Yunan kuvvetlerini geri çekeceğini belirtmiştir (Armaoğlu, 2000: 799).Makarios ise BM Genel Sekreteri U-Thant'a göndermiş olduğu mesajda Kıbrıs'a karşı olası Türk müdahalesinde Amerika, Rusya, İngiltere ve Fransa'dan garanti istemiştir. Kıbrıs'ta Türk jetleri ise 2 Aralık'ta da uyarı uçuşlarına devam etmiştir (Milliyet, 3 Aralık 1967: 1).

BM Genel Sekreteri U-Thant'tan beklenen çağrı, nihayet 3 Aralık 1967'de yapılmıştır. Çağrıyı Atina ve Ankara kabul etmiştir. U-Thant, gelişmeleri özetlemiş ve ulaşılan sonuçtan memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. U-Thant şunları söylemiştir: "…*Türk ve Yunan hükümetlerinden birbirlerinin güvenliğine ve aynı zamanda Kıbrıs'ın*

güvenliğine karşı tehdide son verilmesi için derhal gerekli tedbirleri almalarını ve 23 Kasım tarihli ikinci çağrıma cevaben ilk adım olarak karşılıklı Türk ve Yunan kontenjanları dışındaki kuvvetlerini süratle çekmelerini talep etmekteyim…" U-Thant çağrısının devamında BM Barış Gücü'nün yetkilerinin genişletilmesi konusunda tarafları ayrıca bilgilendireceğini belirtmiştir (Milliyet, 4 Aralık 1967: 1).U-Thant'ın çağrısını Makarios da 4 Aralık 1967'de genellikle kabul ettiğini belirtmiştir (Milliyet, 5 Aralık 1967: 1).

Başpiskopos Makarios, Genel Sekreterin Kıbrıs sorununa karşı göstermiş olduğu ilgi nedeniyle teşekkür etmiştir. Makarios, Türkiye ve Yunanistan için belirlenmiş olan kontenjanlar dışındaki kuvvetleri geri çekmesi çağrısının, BM kuvvetleri hariç Ada'daki bütün yabancı kuvvetlerin tamamen ve sürekli olarak Ada'dan çekilmelerine dair 24 Kasım 1967 tarihli müracaatlarının uygulanması yolunda ilk adım olduğuna inandıklarını belirtmiştir. Makarios, Kıbrıs'ın tamamen askerden tecrit edilmesinin Kıbrıs'ta barış davasına hizmet edeceğini belirtmiştir. Makarios, hükümetinin Kıbrıs'ın güvenliğine karşı yöneltilen tehlikeyi ortadan kaldırmak için derhal tedbirler alınmasından memnuniyet duyduğunu belirtmiş, Kıbrıs'a herhangi bir askeri müdahaleye engel olmak için etkili garantiler oluşturulmasını ve bu garantinin Güvenlik Konseyi vasıtasıyla sağlanması gerektiğini belirtmiştir. BM Barış Gücü'nün rolünün ve yetkisinin artırılması konusunun Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararındaki Kıbrıs'ın egemenliği konusu ile birlikte incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kıbrıs'ta barışın teessüsü için BM Anayasası, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları çerçevesinde barışçı bir hal çaresinin bulunması gerektiğini belirtmiştir. Makarios son olarak çağrıda belirtilmiş konuların BM Güvenlik Konseyi'nde müzakeresi sırasında Genel Sekreterin yardımda bulunma teklifini memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 52-53).

Kıbrıs Türk cemaati liderlerinden Rauf Denktaş, 4 Aralık 1967'de verdiği demeçte BM Genel Sekreterinin çağrısı ve verilen cevapları değerlendirmiştir. Denktaş şunları söylemiştir: "*Hiç şüphe yoktur ki, Yunan işgalinin kalkması ile dava halledilmiş olmuyor. Fakat, lehimize etkileyecek yeni faktörler meydana gelmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs için harbi göze alabileceği hakikati bunlardan bir tanesidir. Bir diğeri de Yunanistan'ın askeri işgalinin bertaraf edilmiş olması ve böyle bir işgale yeniden tevessül edildiği takdirde doğacak sonucun şimdiden bilinmesidir. Üçüncü bir faktör de Kıbrıs Rum halkının, bu iki önemli konuda bugüne kadar feci bir şekilde aldatıldıklarını anlamış olmalarıdır*(Milliyet, 5 Aralık 1967: 1, 7)*."*

4. BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL'İN KIBRIS'LA İLGİLİ BEYANATI

Başbakan Süleyman Demirel, 1967 yılı Kasım ayında Kıbrıs'ta meydana gelen son olaylarla ilgili bir beyanat vermiştir. Demirel, Kıbrıs'ta 15 Kasım 1967'de iki Türk köyüne yapılan vahşi tecavüzün çok ciddi bir buhran doğurduğunu belirtmiştir. Bu vahşi saldırıyı milletin, meclislerin, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin büyük bir nefretle karşıladığını bütün dünyanın gördüğünü belirtmiştir. Bu hadisenin bugüne kadar vuku bulmuş olan hadiselerden daha fazla dünya efkârını tesir altında bıraktığını vurgulamıştır. Hiçbir milletin böylesine gaddarca işlenen fiilleri görmezlikten gelemeyeceğini, bu cinayetin Kıbrıs'ta işlenenlerin sonuncusu olmasını temenni eden Demirel, bu olay üzerine Türk milletinin ananevi bir şekilde tesanüt gösterdiğini vurgulamıştır (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 1). Başbakan Demirel, Türk Hükümeti tarafından Kıbrıs meselesinin barışçı yollardan çözülmesi politikasının takip edildiğini, ancak bunun ne olursa olsun barışçı yollardan ayrılınmayacağı manasına gelmeyeceğini ifade etmiştir. Barışçı yollardan meselenin çözümünün Kıbrıs'taki Türk cemaatinin güvenlik içerisinde ve insanlık haysiyeti ile yaşamasına bağlı olduğunu hatırlatmıştır (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 2).

15 Kasım 1967 tarihinde gerçekleşen ve akılla izah edilemeyecek olaylar karşısında Türkiye'nin hareketsiz kalacağını zannedenlerin vahim bir hata içerisinde olduğunu belirten Demirel, 15 Kasım'ı 16 Kasım'a bağlayan gece durumun değerlendirildiğini, Türk Anayasası'nın 66. maddesine istinaden ve TBMM'nin 16 Mart 1964 tarihli kararı göz önünde bulundurularak antlaşmalar gereğince müdahale hakkının kullanılmasına 17 Kasım 1967'de karar verildiğini belirtmiştir. Bu arada, 15 Kasım gecesi karanlık basarken Boğaziçi ve Geçitkale köylerini işgal eden mütecavizlerin gün ağarmadan köyleri terk ettikleri ve esir aldıkları Türkleri de serbest bıraktıklarını belirten Başbakan Demirel, 17 Kasım 1967'de Türkiye tarafından Yunan Hükümetine bir nota verildiğini, meydana gelen olaylarla ilgili diğer komşu devletlere, dost ve müttefiklere bilgi verildiğini ifade etmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 2)[10].

[10] TBMM'de yapılan müzakereler sonucunda 17 Kasım 1967'de 435 üyenin 432'sinin onayı ile bir karar alınmıştır.

1963 yılı Aralık ayında başlayan kanlı hadiseler sonrasında Türk cemaatinin emniyetini tehdit eden iki kuvvet olduğunu belirten Başbakan Demirel, bunlardan birisinin Yunanistan ordusunun bir parçası olan ve miktarı 12-15 bin arasında değişen Yunan kuvvetleri olduğunu ve diğerinin ise Milli Muhafızlar olarak adlandırılan Kıbrıslı Rumlardan müteşekkil iç kuvvetler olduğunu vurgulamıştır. Her iki kuvvetin de gayri meşru olduğunu belirten Demirel, Ada'nın Türkiye tarafından istilasına karşı koymak bahanesiyle Türk cemaatinin ortadan kaldırılmasının amaçlandığını ifade etmiştir. Demirel, Türkiye'nin hiçbir zaman Ada'yı istila etme ve kendi topraklarının bir parçası yapma emelinde olmadığını belirtmiştir. Bu kuvvetlere karşı Kıbrıslı Türk mücahitlerin sayı ve silah olarak çok zayıf olduğunu belirten Demirel, Türklerin canlarını ve mallarını korumak için meşru müdafaa içerisinde olduklarını vurgulamıştır (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 3). 1963 hadiselerinden itibaren Kıbrıs'ta bir taraftan Türk varlığını ve kültürünü imhaya yönelmiş, işkence, kıtal, tecavüz, sindirme ve yıpratma gibi her türlü insanlık ve akıl dışı muamelelerin denendiğini belirten Demirel, diğer taraftan insan gibi yaşama hakkını müdafaa eden ve denizle irtibatı kesilmiş 40 küsur mıntıkada yaşayan Türk cemaatinin mücadelesinin yaşandığını belirtmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 3).

Kıbrıs'ta Türk mücadelesinin haklı ve meşru bir mücadele olduğunu belirten Demirel, İngiliz İmparatorluğu'nun Ada'yı terk etmeye karar verdiği günlerden itibaren uzun müzakereler neticesinde Türk cemaatine anayasa ile haklar tanındığını, ancak bu hakların 1963'te tek taraflı olarak ihlal edildiğini belirten Başbakan Demirel, Türklerin antlaşmalarla tespit edilmiş olan hakların gaspına rıza göstermediğini ifade etmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01Yer No: 16.89.10, 3- 4).15 Kasım 1967 hadiseleri karşısında Hükümetin aldığı tavrı açıklayan Demirel, Hükümetin üzerine düşen görevi yerine getirmek için, bütün askeri hazırlıkları yaptığını vurgulamıştır. Sulhun sonuna kadar kullanıldığından emin olmak istediklerini belirten Demirel, neticelerden ise memnun kalmadıklarını ifade etmiştir. Türkiye'nin diplomatik taleplerini iki ana noktada toplayan Başbakan Demirel, Ada'daki gayri meşru Yunan kuvvetlerinin süratle Ada'yı terk etmesi ve bu kuvvetlerin Türk cemaati üzerinde tedhiş aracı olmaktan çıkarılması ile Anayasaya aykırı olarak oluşturulmuş olan Rum silahlı kuvvetlerinin Türk cemaati üzerindeki baskı, tedhiş ve taciz vasıtası olmaktan çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Demirel, diplomatik çalışmalar neticesinde antlaşmaların belirlediği kontenjanlar dışındaki Yunan kuvvetlerinin teçhizat ve silahlarıyla birlikte Ada'yı terk etmeleri konusunda mutabakata varıldığını belirtmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 4). Böylece, Türk-Yunan münasebetlerini derinden zedeleyen önemli bir engelin ortadan kaldırıldığını belirtmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 5).

Kıbrıs'ta iç güvenliğin sağlanması konusunda Yunan Hükümeti ile prensip anlaşması yaptıklarını belirten Demirel, BM Genel Sekreteri U-Thant'ın bahsetmiş olduğu buhranın hakiki olarak ortadan kaldırılmasının Kıbrıs'ta sulhun, sükûnun ve güvenliğin temini ile gerçekleşeceğini belirtmiştir. Demirel özetle, Türkiye ile Yunanistan arasında bir mutabakatın olduğunu ifade etmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 5). Kıbrıs'taki buhranın ortadan kaldırılması için evvela Yunanistan'ın Ada'daki kuvvetlerini, personelini, teçhizatını ve silahlarını süratle çekmesi gerektiğini belirten Demirel, daha sonra Ada'daki cemaatlerin sulh ve sükûn içinde yaşamasında her iki hükümetin de ilave çalışmalar yapması gerektiğini ifade etmiştir. İkinci olarak Türk cemaatinin Ada'da güvenlik içinde yaşaması ve baskıdan kurtulması konusunun vazgeçilemeyecek bir konu olduğunu vurgulamıştır (BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 6). Başbakan Demirel, vermiş olduğu beyanatta Kıbrıs'ta gayriresmî olarak bulunan Yunan askerlerinin geri çekilmesinin Türklerin can güvenliği için zorunlu bir durum olduğunu ifade etmiştir.

5. YUNAN ASKERLERİNİN ADA'DAN GERİ ÇEKİLMESİ VE KIBRIS GEÇİCİ TÜRK YÖNETİMİ'NİN KURULUŞU

Türk-Yunan anlaşması ve BM Genel Sekreterinin çağrısından sonra Ada'dan askerlerin çekilmesi aşamasına geçilmiştir. Bu kapsamda, Ada'daki Yunan askerlerini geri getirmek amacıyla 4 Aralık'ta bir Yunan askeri nakliye gemisi Kıbrıs'a gönderilmiştir. Sonraki günlerde de başka gemilerin gönderilerek tahliyenin hızlandırılacağı belirtilmiştir (Milliyet, 5 Aralık 1967: 1). Nihayet Yunan askerlerinin Ada'dan çıkarılması işleminin 16 Ocak 1968'de tamamlanması amaçlanmıştır (Denizli, 2020: 161-162).

Makarios, 6 Aralık 1967'de Yunan askerleri Ada'dan ayrılırken bir veda mesajı yayınlamıştır. Mesajında "*Yunan Kıbrıs'ın*" ifadesini kullanan Makarios, sevgi ve şükran duygularını ifade ederken derin bir heyecan duyduğunu belirtmiştir. Makarios şunları söylemiştir: "*Kıbrıs'a ölümsüz Yunanistan'ın nabzını getirmiştiniz. Üç yıldan fazla bir zaman bu Ada'yı her türlü suikasta karşı korudunuz. Kıbrıs'ı bir Yunan fedakârlık yeri haline getirerek Kıbrıslı kardeşlerinizle birlikte, bu toprağa kanınızı akıttınız. Bugün Kıbrıs topraklarında Yunan subayları ve erlerinin vücutları, milli idealin solmaz fidanları gibi yatmaktadır. Onların mezarları Kıbrıs'ın Yunanlılığının ebedi bir şahidi*

olarak kalacaktır. Yunanistan'a vardığınızda, aranızda bulunmayanların Kıbrıs'ta kaldıklarını, Kıbrıs'ta kalmak istediklerini ve kaldıklarını, onların Kıbrıs'ta öldüklerini ve Kıbrıs Rumluğuna, milli yolunda rehberlik etmek için tekrar dirildiklerini söyleyiniz. Kardeş Yunan subayları ve erleri, sizleri yüreğimiz sızlayarak uğurluyoruz. Sevgimiz ve minnettarlığımız daima sizinle beraber olacaktır. Kıbrıs'tan giderken Kıbrıs'ın kalbini de beraber götürüyorsunuz. Buradaki varlığınız bir kuvvetin varlığı idi. Gidişiniz kalbimizde bir boşluk bırakmaktadır. Fakat sizin Kıbrıs'tan gelip geçişiniz fazilet ve cesaret efsaneleri yaratacaktır. Kıbrıs sizi uğurlarken büyük Anavatan'ı, Yunanistan'ı daima kalbinde yaşatacağını teyit eder. Allah daima sizinle beraber olsun. Allah Kıbrıs'ı ve Yunanistan'ı korusun (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 53-54)."

Makarios, 7 Aralık 1967'de de Yunan Askeri Kampında bir konuşma yapmıştır. Kıbrıs'ta üç yıldır görev yapan ve Ada'dan ayrılacak olan Yunan askerleri ile temas kurmak amacıyla kampa geldiğini belirten Makarios, Kıbrıs Rumluğunun kendilerine minnettar olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs'a Yunanistan'ın ebedi gençliğini getirdiklerini, varlıklarının kendilerine güven verdiğini belirten Makarios, konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür: "*…Canlarını veren meslektaşlarınızı Kıbrıs topraklarında uyur bırakıyorsunuz. Bu kahraman ölüler sizin Kıbrıs'ta milli ideallerin bekçileri ve daima Yunanistan'a çıkan yolda, Kıbrıs'ın hiç ayrılmayacağı bu yolda, onun rehberliği olarak kalmaktadır. Kıbrıs Rum halkı, milli bekasını, Yunanistan'a bağlılığına borçludur. Daima Yunanistan'a bağlı kalacağız* (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 54-55)."Makarios'un bu mesajları Ada'da antlaşmalara aykırı bir şekilde bulunan Yunan askerlerine gönülden bağlılığını göstermiştir.

Makarios, 24 Aralık 1967 tarihinde ise Noel mesajı yayınlamıştır. Mesajında bir süredir Kıbrıs semalarında tehditkâr bulutlar dolaştığını, ancak bunların kendilerini korkutmadığını belirtmiştir. Adalete dayanan bir barış istediklerini, kendileri ile yaşayan ırkları imha etme veya boyunduruk altına amacı gütmediklerini, onlarla barış içinde beraberce yaşama arzusunda olduklarını savunan Makarios, daima zeytin dalını uzattıklarını ve bir gün Kıbrıs'ta yaşayanların savaş araçları yerine barış araçlarını kullanacaklarını belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 55).Makarios'un barış yanlısı bu açıklamaları, uygulamaları ile çelişen bir mesaj olarak değerlendirilmiştir.

Rumların Türklere yönelik gerçekleştirmiş oldukları son saldırılar, Kıbrıslı Türk liderlerini yeni bir karara yöneltmiştir. Bu kapsamda Kıbrıs'ta Türkler, 28 Aralık 1967'de ayrı bir Hükümet kurmuşlardır. Yürütme Kurulu Başkanlığına Dr. Fazıl Küçük, Başkan Yardımcılığına Rauf Denktaş getirilmiştir. Kıbrıs Anayasası'nın bütün hükümleri uygulanıncaya kadar Türk cemaatinin işlerinin daha etkili bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla 19 maddelik Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi ön kuralları belirlenmiştir (Şener, 2020: 295; Hürriyet, 30 Aralık 1967: 1; Erol, 2017: 81; Arık, 2011: 13). Bu kararla Ada'da Türkler, Rumların yönetimi dışında müstakil bir yönetim oluşturmuşlardır.

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi ilanından sonra Makarios, 3 Ocak 1968'de Toronto Star gazetesine bir demeç vermiştir. Makarios, Kıbrıs'ta gerginliğin azaltılması için Türkler aleyhindeki bütün sınırlamaların kaldırılmasını öngören bir plan hazırladığını belirtmiştir. Makarios'un bu planını yılbaşında açıklayacağını ancak Türklerin geçici bir idare kurmaları nedeniyle bunu tehir ettiği belirtmiştir. Ancak Makarios, bu plandan vazgeçmediğini belirtmiştir. Bu plana göre Kıbrıs Türklerine tam seyahat özgürlüğü sağlanacağı, barikatların kaldırılacağı, stratejik maddelerin satışının serbest bırakılacağı belirtilmiştir. Makarios şunları söylemiştir: "*Elbette 2-3 ay zarfında bir çözüm bulamayız. Fakat, bir başlangıç yapabiliriz. Kanaatimce ilk adım olarak, bütün tahdidat kaldırılabilir. O zaman Türkler, baskıya maruz bulunduklarından daha fazla şikâyet edemeyeceklerdir* (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 55)."

Makarios, 4 Ocak 1967'de yaptığı açıklamada da Ada'daki gerginliği azaltmak amacıyla barış tedbirleri uygulamaya karar verdiklerini, ancak Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi kurma kararının BM Genel Sekreterinin dostane çabalarına ve barışa aykırı olduğunu ve barışı baltalamaya yönelik olduğunu savunmuştur. Makarios gelecek haftadan itibaren, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi merkezinin bulunduğu Lefkoşa Türk semti hariç olmak üzere Ada'nın diğer bütün kesimlerinde Türklere tam bir seyahat serbestisi tanınacağını, bütün barikatların kaldırılacağını, çeşitli maddelerin tedariki için bütün sınırlamaların kaldırılacağını ifade etmiştir. Makarios ayrıca, Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi yetkilileri ve üyelerinin Lefkoşa Türk semtine girişlerine ve çıkışlarına izin verilmeyeceğini, Osman Örek'in Kıbrıs'a gelmesine izin verileceğini, ancak Lefkoşa Türk semti dışına çıkmasına izin verilmeyeceğini, Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a dönmesinin söz konusu olmayacağını belirtmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, 15 Kasım 1972: 56).Makarios, bu açıklamaları ile 28 Aralık 1967'de kurulmuş olan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nden oldukça rahatsızlık duymuş, yöneticilerine karşı hukuka aykırı engelleyici kararlar almıştır.

6. TÜRK GENÇLİĞİNİN VE HALKININ RUM SALDIRILARINA TEPKİSİ

Geçitkale'ye ve Boğaziçi'ne yönelik 15 Kasım 1967 tarihli Rum saldırıları Türkiye'de tepki ile karşılanmıştır. Üniversite gençliğinin öncülüğünde gerçekleştirilmiş olan mitingleri ve gösterileri Türk halkı da kuvvetli bir şekilde desteklemiştir. Bu kapsamda 16 Kasım'da İstanbul'da öğrenciler tarafından protesto mitingi gerçekleştirilmiştir.Ellerinde "*Kıbrıs Türk'tür*", "*Ordu Kıbrıs'a*" dövizleri taşıyan öğrencilerden 15'imiting esnasındayaralanmıştır (Hürriyet, 17 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1, 7; Milliyet, 17 Kasım 1967: 1). Ankara'da ise Siyasal Bilgiler Fakültesi Derneği, Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) ve Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) tarafından düzenlenmiş olan mitingde "*Ordu Kıbrıs'a*", "*Milli Karar*" sloganları atılmıştır. Amerika aleyhine yapılan bir konuşmada TMTF ile MTTB liderleri karşı karşıya gelmişlerdir. Erzurum'da da bir protesto mitingi gerçekleştirilmiştir (Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1, 7; Hürriyet, 17 Kasım 1967: 7; Milliyet, 17 Kasım 1967: 1). Gaziantep Eski Muharipler Derneği üyesi bin kişi ise TBMM'ye göndermiş oldukları telgrafta Kıbrıs'a gönüllü olarak gitmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir (Hürriyet, 17 Kasım 1967: 7). İstanbul Kıbrıs Türk Talebe Cemiyeti'nin 16 Kasım'da yayınlamış olduğu bildiride ise şunlar belirtilmiştir: "*Rumlar Ada'yı fiilen işgallerini tamamlamak için iki Türk köyünü daha ezdiler. Yeniden birçok Türk katledildi. Ne olacak şimdi? Biz söyleyelim: Hükümet kademelerinde toplantılar, elçilerle görüşmeler, sert notalar ve arkasından fiyakalı beyanatlar… Gerçekler halktan gizlenecek, 4 bin Türk köylüsünün daha Yunan idaresine girmesi mevzii bir olay diye nitelendirilecek. Türk Milleti, silkin, kurtul bu ataletten. Son ihtar mitingleri artık fayda vermez. Kıbrıs Türkü yalnız ve yok olmak üzeredir. İcraat bekliyor icraat. Yoksa kuru laf yerine açıkça yardım edemeyiz denmelidir* (Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 7)." Cemiyetin bu açıklaması, Türk Hükümetinden fiili bir müdahale istendiğini göstermektedir.

Türk Kıbrıs Yüksek Tahsil Cemiyeti Başkanı Ergun Vehbi, 18 Kasım'da gazetecilerle yapmış olduğu konuşmada Türk Hükümeti'ni suçlamıştır. Vehbi, Türk Hükümeti'nin uyutma politikası içinde olduğunu, Kıbrıs'a müdahale etmekten aciz olduğunu belirtmiştir. Rumların Kıbrıs'ta istedikleri her şeyi yapabilecek durumda olduğunu belirten Vehbi, bugünkü mitingin kendileri için son olduğunu, Türk halkının istemesi halinde bunu devam ettirebileceğini ifade etmiştir (Cumhuriyet, 19 Kasım 1967: 1).Türkiye Yüksek Öğrenim Gençlik Teşekkülleri adına 19 Kasım'da yayınlanmış olan bildiride ise Yunanistan'a savaş ilan edilmesi istenmiştir. Gençlik temsilcileri Genelkurmay Başkanı Cemal Tural'a ellerinde "*Savaş isteriz*" pankartı ile müracaatta bulunmuşlardır. Tural ise gençlere itidali tavsiye etmiş ve hakikatlerin karşısında gösteriye lüzum olmadığını belirtmiştir (Milliyet, 20 Kasım 1967: 1; Hürriyet, 20 Kasım 1967: 7; Cumhuriyet, 20 Kasım 1967: 1).

İzmir'de 20 Kasım 1967'de Ege Yüksek Tahsil Gençliğinin düzenlemiş olduğu mitinge binlerce İzmirli katılmıştır. Ordunun bir an önce Kıbrıs'a çıkmasının istendiği mitingde Prof. Tarık Zafer Tunaya ve Aydın Milletvekili Reşat Özarda birer konuşma yapmışlardır. "*Ordu Kıbrıs'a, millet Yunanistan'a*" diye bağıran göstericiler, mitingi sorunsuz bir şekilde tamamlamışlardır. Adanalı gençler de aynı gün Kıbrıs mitingi gerçekleştirmişlerdir. Ordunun Kıbrıs'a gitmesini isteyen gençler, Yunan palikaryalarına hak ettikleri dersi vermek gerektiğini belirtmişlerdir. Adıyaman'da da bir Kıbrıs mitingi gerçekleştirilmiştir (Hürriyet, 21 Kasım 1967: 7; Cumhuriyet, 21 Kasım 1967: 1; Milliyet, 21 Kasım 1967: 1, 7). MTTB tarafından yayınlanmış olan bildiride ise Yunanistan'la muhtemel savaş nedeniyle "*gönüllü kampanyasına*" girişildiği belirtilmiştir. Ayrıca, Rum ticarethaneleriyle alışveriş yapılmaması istenmiştir (Cumhuriyet, 21 Kasım 1967: 1, 7).

İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği tarafından dağıtılmış olan 21 Kasım 1967 tarihli bildiride Türk gençlerinin Kıbrıs meselesinde tek isteklerinin savaş olduğu belirtilmiştir.İstanbul Üniversitesi Kıbrıs Kurtuluş Komitesi İkinci Başkanı Nazım Baş da 21 Kasım'da yapmış olduğu açıklamada Kıbrıs'a çarpışmak için gitmeyi isteyen binin üzerinde öğrencinin yazılı müracaatta bulunduğunu belirtmiştir (Hürriyet, 22 Kasım 1967: 1). 22 Kasım'da ise İstanbul'da 100 bin kişinin katılmış olduğu büyük bir miting yapılmıştır. Miting meydanı "*harp istiyoruz*" sesleri ile yankılanmıştır (Cumhuriyet, 23 Kasım 1967: 1; Milliyet, 23 Kasım 1967: 1). İçişleri Bakanı Faruk Sükan, Kıbrıs'la ilgili yapılan mitinglerin ve gösterilerin milletimize yaraşır bir vakar ve olgunlukla gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1).

Amerikan Başkanı tarafından özel temsilci olarak tayin edilen CyrusVance, Esenboğa Havaalanı'nda protesto için bekleyen gençler nedeniyle Mürted Hava Üssü'ne indirilmiş, gizli bir şekilde Amerikan Büyükelçiliğine getirilmiştir (Hürriyet, 24 Kasım 1967: 1; Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1; Milliyet, 24 Kasım 1967: 1). Aynı gün göstericiler tarafından Amerikan Haberler Merkezi'nin camları kırılmıştır. Bu gösteriler, Amerika'nın Türk dış politikasına müdahil olmasına yönelik bir tepki olarak değerlendirilebilir. 23 Kasım'da Samsun'da düzenlenmiş olan mitinge ise lise öğrencileri ve köylüler katılmıştır. Mitingde "*Ordu Kıbrıs'a*" sloganları atılmıştır (Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1).

MTTB tarafından oluşturmuş olan "*Gönüllü Ordusu*" ise ilk öncülerini Türk-Yunan sınırına göndermiştir (Milliyet, 25 Kasım 1967: 1). Diyanet İşleri Başkanlığı da Cuma günü vaazlarda Kıbrıs ve savaş konusunu işlemiştir (Cumhuriyet, 25 Kasım 1967: 1).Türk Ortodoks Kiliseleri Başpiskoposu Dr. Turgut Erenerol ise yapmış olduğu basın toplantısında Kıbrıs meselesinde Türkiye'yi desteklediklerini belirtmiştir. Erenerol katliamlar nedeniyle Fener Rum Patriği Athenagoras ve diğer din adamlarını ise eleştirmiştir. Diğer taraftan 25 Kasım'da İzmir'de yapılan Kıbrıs mitingine on binlerce Egeli katılmış, mitingde "*harp harp*" sloganları atılmıştır. Ayrıca Balıkesir, Malatya, Kayseri, Gaziantep, Trabzon ve Antalya'da da Kıbrıs mitingleri yapılmış ve savaş isteği dile getirilmiştir (Hürriyet, 26 Kasım 1967: 1; Milliyet, 26 Kasım 1967: 1).26 Kasım'da iseİstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Çanakkale, İzmit, Hatay, Bolu, Bursa, Eskişehir, Balıkesir illerinde "*gece karartma tatbikatı*" uygulanmıştır. Araç farları da mavi boya ve kâğıt ile kaplanmıştır (Hürriyet, 27 Kasım 1967: 1, 7; Milliyet, 27 Kasım 1967: 1). Kore gazileri ise 26 Kasım'da göndermiş oldukları telgrafta Trakya sınırında nöbette olduklarını ifade etmişlerdir (Milliyet, 27 Kasım 1967: 1). Bütün bunlar, Türk halkının Kıbrıslı Türkler için birlik ve beraberlik içerisinde hareket ettiklerini göstermiştir.

7. TÜRK BASININ RUM SALDIRILARINA TEPKİSİ

Kıbrıs Geçitkale ve Boğaziçi köylerinde Türklere yönelik gerçekleştirilmiş olan Rum saldırıları, Türk basınında da tepki ile karşılanmıştır. Türkiye'deki köşe yazarları gelişmeleri yakından takip ettikleri gibi Türk dış politikasına yön verecek değerlendirmeler de yapmışlardır. Çalışmanın hacmini artırmamak amacıyla Milliyet, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yazılar kaleme almış olan yazarların değerlendirmeleri konu kapsamında değerlendirilecektir. Bu kapsamda, Ecvet Güresin 17 Kasım 1967 tarihli yazısında, iki köye yönelik saldırılar sonrasında Türk Hükümeti'nin ve askeri birliklerin alarma geçtiğini belirtmiş, bu olayların 1963-64 yıllarındaki olayların bir devamı olduğunu ve Rumların esas amacının Enosis olduğunu ifade etmiştir. Makarios'un ve Grivas'ın bu amaç için çalıştığını belirten Güresin, Türklerin ise Kıbrıs'la ilgili hedeflerinde sürekli bir değişiklikten bahsetmiş ve hedefsiz bir politikanın mevcut olduğunu vurgulamıştır (Güresin, Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 1). Nihat Erim ise 17 Kasım tarihli yazısında "*Kıbrıs ve Girit*" konusunu değerlendirmiştir. Girit'te uygulanan politikalarla Enosis'in gerçekleştiğini belirten Erim, tarihten ders alınması gerektiğini vurgulamıştır. Erim, Kıbrıs meselesinde Atina ve Lefkoşa'nın aynı hedefe ulaşmak istediklerini, Enosis için adım adım ilerlediklerini belirtmiştir. Erim, Atina ve Lefkoşa'nın Galo Plaza raporundan sonra Enosis ilanından vazgeçtiklerini, kademeli ilerlemeyi tercih ettiklerini ifade etmiştir. Erim, Türk Hükümeti'nin gaflet uykusundan uyandığı gün Rumların işi bitirmiş olabileceğini hatırlatmış ve şunları söylemiştir: "*Kıbrıs'ta Rumların 15 Kasım günü giriştikleri saldırı Atina ve Lefkoşa'nın müşterek planlarının yeni bir safhasıdır. Yine Türkler öldürüldü, yine köyler yıkıldı… İşgal ettikleri yerlerden çıkmış olsalar bile yaptıkları yanlarında kâr kaldı. Böylece bu son olay da Kıbrıs'ı Yunanistan'a doğru biraz daha sürüklemiştir* (Erim, Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 2)."

Milliyet gazetesinden Abdi İpekçi de 17 Kasım 1967 tarihli yazısında Kıbrıs olaylarını yazmıştır. Grivas'ın saldırısına karşı Türkiye'nin misilleme yapması gerektiğini, aynı şekilde mukabelede bulunulması halinde dünya kamuoyunda Türkiye'nin tepkiye muhatap olmayacağını belirtmiştir. İpekçi, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin harekâta geçeceğini öğrenen Grivas'ın çekilmesinin başarı olarak görülmemesi gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin Grivas komutasındaki Yunan-Rum birliklerine karşılıkta bulunmasının aynı zamanda Barış Gücü'nün eksikliğini gidermek anlamına geleceğini belirtmiştir. İpekçi, Grivas'ın saldırılar nedeniyle hesabının sorulmasının zorunlu bir durum olduğunu ifade etmiştir (İpekçi, Milliyet, 17 Kasım 1967: 1, 7). İlhan Selçuk ise aynı tarihli yazısında, Kıbrıs meselesinde tezin milletlerarası hukuka ve içinde yaşanılan çağa uygun oluşturulması, meşru ve haklı mücadelede devletler arası ilişkilerde bilek gücüyle davanın desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Türklerin Kıbrıs davasını uluslararası platformlarda savunmaları konusundaki araçların çeşitlendirilmesi ve çoğaltılması gerektiğini vurgulamıştır. Selçuk, 1964 yılındaki Erenköy olaylarından itibaren üç yıl içerisinde Rum kuvvetlerinin güçlendirildiğini, ancak Türk mücahitlerin hem Kıbrıs'ta hem de Türkiye'de zayıflatıldığını belirtmiştir (Selçuk, Cumhuriyet, 17 Kasım 1967: 2).

Cumhuriyet'in "*Olayların Ardındaki Gerçek*" başlıklı ve 18 Kasım 1967 tarihli köşesinde son Kıbrıs olayları değerlendirilmiştir. Yazıda, Türkiye tarafından: "*Gerekirse müdahale edeceğiz*." gibi şartlı ifadeler kullanılırken "*atı alan Yunanistan'ın Üsküdar'ı geçtiği*" belirtilmiştir. 1963 yılından 1967 yılına kadar geçen süreçte Grivas komutasındaki 20 bin kişilik Rum Milli Muhafız Kuvvetlerinin en az 10 bininin Yunan askeri olduğu belirtilmiştir. Bu Birliğin elindeki silahların da NATO kanalıyla Yunanistan'a verilen silahlar olduğu vurgulanmıştır. Buna mukabil Ada'da Türkiye'nin 600 askerinin olduğu, eğitim görmüş ancak yeterli teçhizatı olmayan 8-10 bin kişilik bir mücahit birliğinin olduğu belirtilmiştir. Son üç yıllık süreçte Kıbrıs'taki gelişmelerin Türkler aleyhine olduğu vurgulanmıştır.

Son olaylarla ilgili şunlar belirtilmiştir: "…*Boğazköy-Geçitkale saldırıları çöküntüyü şüphesiz artırdı. Daha da artıracak. Zira Grivas'ın son hareketi göstermiştir ki, teşkilatlanmış Rum-Yunan birlikleri istediği zaman, istediği bölgede temizliğe girişebiliyor. Hatta yılda milyonlar ödenen Barış Gücü'nü silahtan tecrit edebiliyor, radyosuna bile el konulabiliyor* (Cumhuriyet, 18 Kasım 1967: 1)." Abdi İpekçi, 18 Kasım 1967 tarihli yazısında ise Kıbrıs'ta Rumların 15 Kasım 1967'de saat 14.30'da harekete geçtiğini, bu saatten itibaren hava kararıncaya kadar Türk Hükümeti'nin karar alıp hava harekâtı gerçekleştirebilecek olmasına rağmen bunun yapılmadığını ve bu konuda gecikildiğini belirtmiştir. AP'nin muhalefette iken o zamanın Hükümetini müdahalede gecikme konusunda oldukça sert eleştirdiğini, ancak mevcut durumda iktidarda bulunduğunu ve aynı hataya AP'nin düştüğünü belirtmiştir. İpekçi, saldırılardan sonra toplantılar yapılarak saldırıların engellenemediğini, "*baskına baskınla karşılık vermek*" gerektiğini ifade etmiştir. Bunun yapılmaması durumunda sonraki Yunan-Rum saldırılarına cesaret verileceğini vurgulamıştır (İpekçi, Milliyet, 18 Kasım 1967: 1).

Cumhuriyet'in 19 Kasım tarihli "*Olayların Ardındaki Gerçek*" başlıklı köşesinde ise Türk Hükümeti için TBMM'de iki gün devam eden yetki meselesi değerlendirilmiştir. Saldırıların baskın tarzında geliştiği düşünüldüğünde Hükümetin TBMM kararı beklemesinin hatalı olduğu, Kıbrıs için 1964'te bir yetkilendirme yapıldığı, bu nedenle önceki yetkilendirmenin sonraki hükümetleri de bağlayıcı olduğu vurgulanmıştır (Cumhuriyet, 19 Kasım 1967: 1). İlhan Selçuk ise aynı günkü yazısında "*Kahrolsun Yunanistan yaşasın NATO*" sloganından hareketle ülkede yaşanan çelişkilere vurgu yapmıştır. Yunanistan'la Türkiye'nin NATO üyesi olduğunu belirten Selçuk, Kıbrıs'ta Türkleri katledenlerin de Yunanlılar olduğunu, NATO müttefikliğinden Türkiye'nin ikilem yaşadığını ve NATO'daki büyük devletlerin de her iki devlet arasında herhangi bir sorun çıkmaması için çalıştığını ifade etmiştir (Selçuk, *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1967: 2).

Metin Toker de 19 Kasım 1967 tarihli yazısında AP iktidarının Kıbrıs meselesinde başarısız olduğunu belirtmiştir. Toker, Kıbrıs'ta 15 Kasım günü saat 14.30'da Rum saldırıları başlamasına rağmen Türk Hükümeti'nin ancak akşam toplanabildiğini, ertesi gün TBMM'yi toplayarak yetki talebinde bulunduğunu belirtmiştir. Rumların bütün işlerini tamamladıktan sonra toplantı yapılmasının ve ciddi bir kararın alınamamasının başarısızlık olduğunu belirten Toker, Hükümet aleyhine verilen gensorunun kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Toker, Milliyet, 19 Kasım 1967: 2). Abdi İpekçi de aynı tarihli yazısında TBMM tarafından Hükümete verilen yetkiyi ve Yunanistan'a verilmiş olan notayı değerlendirmiştir. Yetki sonrasında Türk jetlerinin Kıbrıs üzerinde uçuş yaparak enerjik bir tutuma yöneldiğini, Yunanistan'dan istenenlerin elde edilememesi halinde savaşa gidileceğini belirtmiştir. Grivas'ın Ada'dan çıkarılması, Kıbrıs'tan Yunan askerlerinin çıkarılması, Geçitkale'de ve Boğaziçi'nde zarara uğrayan Türklere tazminat ödenmesi, Oniki Ada'ya yapılan askeri yığınakların kaldırılması isteklerinin uluslararası antlaşmalara uygun talepler olduğunu belirten İpekçi, bu şartların kabul edilmesinin barışın korunması açısından son derece önemli olduğunu vurgulamıştır (İpekçi, Cumhuriyet, 19 Kasım 1967: 1, 7).

Refi CevadUlunay ise 19 Kasım 1967 tarihli yazısında Grivas komutasındaki Rumların iki Türk köyüne saldırarak Türkleri öldürmelerine, kadınlara tecavüz etmelerine, malların ve mülklerin yağmalanmasına, evlerin yakılıp yok edilmesine karşı bir saldırının gerçekleştirilmesi gerekirken bunun yapılmamasının büyük bir acziyet olduğunu belirtmiştir. Mukabelede bulunulmadığı takdirde saldırıların durdurulamayacağını belirten Ulunay, Kıbrıs'ta yaşananların bir "*haysiyet meselesi*" olduğunu vurgulamıştır. Rumların saldırısına karşı Türkiye'nin aynı şekilde karşılık vermesinin hiç kimse tarafından yadırganmayacağını belirtmiş ve böyle bir hareketin gerçekleştirilmemesi nedeniyle Hükümeti eleştirmiştir (Ulunay, Milliyet, 19 Kasım 1967: 2).

Nadir Nadi ise20 Kasım 1967 tarihli yazısında son olaylarda Yunanistan'daki gelişmelerin doğrudan etkili olduğunu belirtmiştir. Yunanistan'da albaylar cuntasının iktidara gelmesine Yunan halkının tepki gösterdiğini, böyle bir ortamda Yunan Hükümetinin Kıbrıs buhranına sarıldığını belirtmiştir. Cuntanın içeride karşılaşmış olduğu sorunları Kıbrıs'ı kalkan yaparak gidermek istediğini belirtmiş, bu nedenle Geçitkale'de ve Boğaziçi'nde gerçekleştirilen saldırılarda Yunan Hükümetinin parmağının olduğunu vurgulamıştır. Amerika'nın Yunan cuntasını desteklemesi durumunda demokrasi, hak ve hukuk savunucularının temelinden sarsılacağını belirten Nadi, son olarak Başkan Johnson'a seslenmiş ve şöyle demiştir: "*Gölge etme, başka ihsan istemem* (Nadi, Cumhuriyet, 20 Kasım 1967: 1, 7)." Metin Toker ise 20 Kasım tarihli yazısında Türkiye'nin notasını değerlendirmiştir. Saldırılar sonrasında Türk Hükümeti'nin Ada'daki 10 bin Yunan askerinin geri çekilmesini istemesinin doğru bir adım olduğunu, Yunanistan'ın bunu reddetmesi hâlinde Türkiye'nin Ada'ya 10 bin asker çıkarması gerektiğini belirtmiştir. Artık, buradan dönüşün olmadığını belirten Toker, müdahale etmeyerek süreçte enerjik hareket etmediğini belirttiği Demirel Hükümetinin bu konuda geri adım atmasının söz konusu olmayacağını belirtmiştir. Yunanistan'ın da Türk teklifini uygulamasını, aksi takdirde bir savaşın kapıda olduğunu vurgulamıştır (Toker, Milliyet, 20 Kasım 1967: 2).

Kıbrıs olaylarını değerlendirmiş olan Cüneyt Arcayürek, dönüşü olmayan bir yola girildiğini belirtmiştir. Bugüne kadar diplomatik çabaların Türkiye ve Türkler aleyhine işlediğini belirten Arcayürek, 1963'te Türk uçaklarının kullanılamadığı Adana askeri üssünü artık Türk jetlerinin kullandığını ifade etmiştir. Hiçbir devletin yatıştırıcı girişimlerinin yeterli olmadığını belirten Arcayürek, haysiyet savaşında Türkiye'yi kimsenin engelleyemeyeceğini vurgulamıştır (Arcayürek, Hürriyet, 21 Kasım 1967: 1, 7). Abdi İpekçi de 21 Kasım tarihli yazısında Yunanistan'ın Türkiye'nin notasına hayır demesi durumunda ne yapılacağını yazmıştır. Yunanistan'ın Ada'daki askerini geri çekmemesi durumunda Türkiye'nin de aynı sayıda askerini Ada'ya çıkaracağını belirttiğini ifade eden İpekçi, bunu bilerek Yunanistan'ın notaya cevap vermesi gerektiğini vurgulamıştır. Türklere tazminat ödenmesi konusuna Yunanistan'ın ılımlı yaklaştığı, ancak askerin Kıbrıs'tan geri çekilmesini reddedeceğinin anlaşıldığını belirtmiştir. Yunanistan'da Dışişleri Bakanının değiştiğini, Pipinelis'in Dışişleri Bakanı olduğunu belirten İpekçi, Yunanistan cunta hükümetinin oyalayıcı bir yol seçtiğini, cevabı geciktirme yoluna tevessül ettiğini, bunun ise işine yaramayacağını vurgulamıştır (İpekçi, Milliyet, 21 Kasım 1967: 1).

Sezai Orkunt ise 21 Kasım 1967 tarihli yazısında Kıbrıs meselesinin birbirine zıt iki şekilde çözümlenebileceğini belirtmiştir. Orkunt'a göre askeri kuvvetle sorunun çözüme kavuşturulmasının oldukça zor olduğunu, 32 milyon Türk'ün de ateşe atılması anlamına geleceğini belirtmiştir. Orkunt, ikinci çözüm yolu olarak ise Kıbrıs'ta çoğunluğa dayanan Kıbrıs Rum idaresinde müstakil bir cumhuriyetin kurulması ve bunun da sonucunun Enosis'e gittiğini peşinen kabul etmek gerektiğini belirtmiştir. Buyolun Türkiye için bir saygınlık kaybı olacağını, ancak kangrenin böylece çözüme kavuşturulacağını savunmuştur (Orkunt, Cumhuriyet, 21 Kasım 1967: 2). Bu teklifi ile Orkunt, Türk yazarlarının ve diplomatlarının büyük çoğunluğu tarafından ortaya konulmuş olan çözüm yollarından farklı bir teklif önermiştir. Jenosit suçunun Yunanistan tarafından Kıbrıs'ta sürekli uygulandığını belirten İlhan Selçuk ise askeri açıdan, tarihi mirasla ve sayısal olarak Türkiye'nin Yunanistan'dan üstün olduğunu belirtmiştir. Selçuk, uyduluk politikasının bir kenara bırakılarak milli şerefin korunması ve bu konuda görevler üstlenilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Selçuk, Cumhuriyet, 21 Kasım 1967: 2).

Ecvet Güresin, 22 Kasım 1967 tarihli yazısında ise Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili pozisyonunu değerlendirmiştir. Yunanistan'ın bir taraftan Kıbrıs'ta savaş hazırlıkları yaparken diğer taraftan Birleşmiş Milletler ve diğer yollarla Türkiye'yi oyalama taktiği uyguladığını belirtmiştir. Ada'daki 22 bin askerini geri çekmek yerine her geçen gün Ada'nın Yunanistan tarafından tahkim edildiğini belirten Güresin, Yunanistan'ın uluslararası antlaşmaları ihlal ettiğini bütün dünyanın gördüğünü belirtmiştir. Her şeyin ortada olduğu bu dönem değerlendirilemezse fırsatın kaçırılmış olacağını vurgulamıştır (Güresin, Cumhuriyet, 22 Kasım 1967: 1). Sadi Koçaş ise 22 Kasım tarihli yazısında, üç yıllık süreç içerisinde Türkiye'nin efendilik, centilmenlik, ahde vefa, barış havariliği yaptığını belirtmiş, Yunan ve Rum kesiminin ise dünyayı kandırarak Kıbrıs'ta Türk varlığını yok etme gayreti içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Kıbrıs Türklerinin imha edilmek üzere olduğunu belirten Koçaş, buna göz yumanları da tarihin unutmayacağını belirtmiş ve şunlarla yazısını tamamlamıştır: "*Kıbrıs ve Kıbrıs Türkü bu durumdan kurtarılmazsa, milli birlik ve menfaatlerimizi, bugün akla dahi gelmeyen daha pek çok sebeplerle büyük ölçüde haleldar olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti bu davayı ve bu dava ile beraber adalardan Batı Trakya'yı, Ege adalarında yapılan askeri tahşidâttan Fener Patrikhanesi'ne kadar Yunanlılarla mevcut bütün davalarımızı halletmeye mecbur ve bunu başarmaya muktedirdir. Dünya medeniyeti, dünya medeniyetinin beşiği olan Doğu Akdeniz'de adalet, Türkiye Cumhuriyeti'nden de celadet bekliyor* (Koçaş, Cumhuriyet, 22 Kasım 1967: 2)."

İlhan Selçuk 22 Kasım 1967 tarihli yazısında ise Geçitkale ve Boğaziçi saldırıları üzerinden yedi gün geçmesine rağmen, ortada politik sözlerden başka hiçbir şeyin olmadığını belirtmiştir. Her gün tarafların muğlak ifadelerle durumu idare etme eğiliminde olduğunu, fiili bir durumun gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Oyalayıcı sözlerle Kıbrıs'taki katliamların durdurulamayacağını, sözlerin yerine harekete geçme zamanının çoktan geçtiğini vurgulamıştır (Selçuk, Cumhuriyet, 22 Kasım 1967: 2). Metin Toker de aynı tarihli yazısında Türkiye'nin Yunanistan'dan Ada'daki askerlerini geri çekmesini istediğini, çekmemesi durumunda aynı sayıdaki askeri Türkiye'nin Ada'ya çıkaracağını belirtmiştir. Amerika'nın ve NATO'nun buna engel olmaya çalışmasının iyi bir Batı müttefiki olan Türkiye'nin kaybı anlamına geleceğini belirtmiştir. Yunanistan'ın ve Amerika'nın Türkiye'nin tekliflerini uygulama konusunda gerekli baskıyı ve isteği gerçekleştirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aksi bir durumun Türk-Yunan savaşına yol açacağının bilinmesi gerektiğini vurgulamıştır. Toker, Hükümetin de geri adım atmaması gerektiğini, geri adım atmasının halk nezdinde itibar kaybına yol açacağını belirtmiştir (Toker, Milliyet, 22 Kasım 1967: 2).Refi CevadUlunay ise 22 Kasım tarihli yazısında Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'la ilgili kararını sabırsızlıkla beklediğini ifade etmiştir. Türk Hükümeti'nin notadaki haklı taleplerine Yunan Hükümetinin resmi bir cevap vermemesinin, hiçbir diplomatik usule uygun olmadığını belirten Ulunay, Hükümetin acil olarak harekete geçmesi

gerektiğini, bu hareketin Türkiye'nin en doğal ve hukuki hakkı olduğunu vurgulamıştır. Ulunay, her geçen dakikanın kendisine bir asır gibi geldiğini ifade ederek yazısını tamamlamıştır (Ulunay, Milliyet, 22 Kasım 1967: 2).

Ecvet Güresin, 23 Kasım 1967'deki yazısında Kıbrıs meselesinde Yunanistan'daki iç gelişmeleri beklemenin Türkler lehine olmayacağını belirtmiştir. Cunta sonrasını beklemek, Yunanistan'da Enosis dışında bir milli hedef ortaya çıkarmayacağını belirten Güresin, zamanın geçirilmesinin Kıbrıslı Türkler aleyhine olacağını vurgulamıştır (Güresin, Cumhuriyet, 23 Kasım 1967: 1). Güresin, 24 Kasım tarihli yazısında de Kıbrıs meselesinin çözümünde zamanın geçtiğini, hızlı hareket edilmesi gerekirken bunun gerçekleştirilemediğini vurgulamıştır (Güresin, Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 1). Abdi İpekçi ise 23 Kasım tarihli yazısında notadaki Türk taleplerinin karşılanmaması durumunda Türk Hükümeti'nin boynunu büküp oturmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Türk kamuoyunun oldukça gergin olduğunu belirten İpekçi, Hükümetin geri adım atmasının şiddetli patlamalara yol açacağını ifade etmiştir. Bu nedenle taleplerin uygulanması konusunda Hükümetin ısrarcı olması, aksi takdirde harekâtı gerçekleştireceğini kuvvetli bir şekilde söylemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu gerçeği Amerika başta olmak üzere diğer aracı devletlerin de bilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Aksi bir durumun Türk-Yunan savaşına neden olacağını ifade etmiştir (İpekçi, Milliyet, 23 Kasım 1967: 1, 7).

Refi CevadUlunay, 23 Kasım 1967 tarihli yazısında ise saldırıların üzerinden bir hafta geçmesine rağmen Türkiye'nin harekete geçmediğini, Yunanistan'ın sürekli oyalayıcı ifadeler kullandığını, haklı olunan bir davada bu kadar hareketsiz kalınmasının oldukça rahatsız edici olduğunu vurgulamıştır. Verilen notanın bir ültimatom olduğu söylenmesine rağmen, bir haftada cevap verilmemesinin dikkat çekici olduğunu vurgulamıştır. Kıbrıs meselesini anlayanların gençler olduğunu, gece gündüz çırpınmalarına rağmen ellerinden hiçbir şeyin gelmediğini belirten Ulunay, Hükümetin de bu meseleyi ağzına sakız yapmadan fiili bir duruma dönüştürmesi gerektiğini belirtmiştir (Ulunay, Milliyet, 23 Kasım 1967: 2). Metin Toker de 23 Kasım'da Hükümetin Yunanistan'a vermiş olduğu notayı açıklaması gerektiğini belirtmiştir. Toker, nota ile ilgili Türk basınının ve dış basının farklı konular üzerinde durduğunu, bunun da Türk Hükümeti'nin notada neleri talep ettiği konusunda kamuoyunda tereddütler oluştuğunu belirtmiştir. Türk basınında dile getirilmiş olan Yunanistan'ın Ada'daki askerini geri çekmesi, aksi takdirde Türkiye'nin aynı sayıdaki askerini Ada'ya çıkaracağına dair bilgi notunun notada yer almadığının ortaya çıkmasının AP iktidarının bitişi anlamına geleceğini belirtmiştir. Bu nedenle Hükümetin Yunanistan'a vermiş olduğu nota metnini acil olarak yayınlaması gerektiğini vurgulamıştır (Toker, Milliyet, 23 Kasım 1967: 2).

M. Zehra Ekin ise 24 Kasım 1967 tarihli yazısında Kıbrıs'ta Türkleri imha etmek için bir kazanın kaynatıldığını belirtmiş, Geçitkale ve Boğaziçi saldırılarını Makarios'un ve Yunanistan'ın müşterek bir şekilde gerçekleştirdiğini vurgulamıştır (Ekin, Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 2). İlhan Selçuk ise 24 Kasım tarihli yazısında Türkiye'ye gelmiş olan Amerikan Başkanı Johnson'un özel temsilcisi CyrusVance'i konu yapmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmaya hazırlandığı bir esnada Amerika'nın Türkiye'ye çıkarma yaptığını belirten Selçuk, özel temsilcinin Teksas'taki çiftlikte bulunan Amerikan Başkanı Johnson'un Kıbrıs sorununda barışçı çözüm yollarının denenmesi isteğini Türk Hükümeti'ne aktarmak için geldiğini belirtmiştir. Selçuk ayrıca, Amerika'nın Kıbrıs konusunda Türkiye'yi "*uyuttuğunu*" vurgulamıştır (Selçuk, Cumhuriyet, 24 Kasım 1967: 2). 24 Kasım tarihli yazısında Cüneyt Arcayürek ise Amerika Başkanı Johnson'a seslenmiş ve "*artık yeter Johnson*" demiştir. Johnson'un Kıbrıs konusunda takınmış olduğu tavra, ikide bir tasallut haline gelen hareketlerine yeter demiştir. Arcayürek yazısına şöyle devam etmiştir: "*Amerika, bizim gerçek dostumuz değildir. Amerika, Atina'da idare ne olursa olsun, sadece elenizmin savunucusu ve onu idare edenlerin bir yardımcı kuvvet unsurudur. Hükümet olarak, bırakın bir parti hükümeti olarak, bir devlet olarak haysiyetimizin son kertesine geldiği anda, Kıbrıs'a Ordunun bütünüyle bir çıkarma ameliyesine haklı olarak girişeceğimiz bir sırada bu defa bir Amerikalı avukatı, hem de ismi bugün bilinen ve tanınan birisini değil, Johnson Ankara'ya göndermektedir. Tek gaye, bir Türk askeri harekâtını durdurmaktan başka bir şey değildir* (Arcayürek, Hürriyet, 24 Kasım 1967: 1, 9)."

Abdi İpekçi ise 24 Kasım 1967 tarihli yazısında barış için yürütülen son çabalardan bahsetmiştir. İngiltere, Kanada ve Amerika tarafından yapılan ortak teklifin kabul edilmesi için 48 saattir çaba harcandığını, BM Genel Sekreteri U-Thant ile Amerikan Başkanı Johnson'un temsilciler vasıtasıyla çaba harcadıklarını, Sovyetler Birliği'nin de büyükelçiler vasıtasıyla uzun süredir görüşmeler gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Türkiye'nin taleplerinde ısrarcı olduğunu, Yunanistan'ın ise kabul etmeme konusunda kararlı olduğunu belirten İpekçi, arabulucuların savaş öncesinde son gayretle çalıştıklarını vurgulamıştır. Üç devletin teklifinde tarafların Zürih ve Londra Antlaşmaları şartlarına getirilmek istendiğini, bunun da Türkiye tarafından olumlu karşılandığını belirtmiştir. Buna göre asker sayısının antlaşma hükmüne getirilmesi, Barış Gücü'nün kuvvetlendirilmesinin öngördüğünü belirtmiştir. İpekçi, devletlerin iki tarafı uzlaştıralım derken haklı olan Türk tarafından yana bir yaklaşım sergilemeleri gerektiğini

vurgulamıştır (İpekçi, Milliyet, 24 Kasım 1967: 1). İpekçi, 25 Kasım tarihli yazısında ise Yunanistan'ın son olaylarla ilgili "*haysiyet meselesini*" dile getirmesini değerlendirmiştir. Türklerin iki köyde katledilmesine karşı Türkiye'nin herhangi bir misilleme yapmadan sadece antlaşmalara aykırı bir şekilde Ada'ya sokulmuş olan Yunan askerlerinin geri çekilmesini istediğini, bunun çok ılımlı bir tavır olduğunu, ancak Yunanistan'ın bu konuya haysiyet meselesi olarak bakmasının çok anlamsız bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. İpekçi, esas haysiyetsizliğin soydaşları katledilen Türkiye'nin Kıbrıslı Türklere sırtını çevirmesi olacağını ve Türkiye'nin bunu asla yapmayacağını vurgulamıştır (İpekçi, Milliyet, 25 Kasım 1967: 1, 7).

Refi CevadUlunay, 25 Kasım 1967 tarihli yazısında Yunanistan Dışişleri Bakanlığına getirilmiş olan Pipinellis'in tecrübeli bir diplomat olduğunu belirtmiş, Kıbrıs sorununda yapılacak hiçbir şeyin olmadığını görmesi üzerine can kurtarıcı bir politika olarak meseleyi "*uyutma*" eğilimine yöneldiğini belirtmiştir. Kıbrıs'ın işgalinin *"bir an"* meselesi olduğunu belirten Ulunay, Türk jetlerinin gerçekleştireceği bir operasyonun kendisini sevinçten deli divaneye çevireceğini ifade ederek müdahale isteğini bir kez daha ifade etmiştir (Ulunay, Milliyet, 25 Kasım 1967: 2). İlhan Selçuk ise aynı tarihli yazısında Kıbrıs'a müdahale konusunda çok geç kalındığını vurgulamıştır. Olayların olduğu gece 24 Türk'e karşı 24 Rum'un öldürülmesi halinde tablonun çok daha farklı olacağını belirtmiştir. Ayrıca, Yunanistan'a nota vererek Kıbrıs'tan askerini çıkarmasını istemenin ve cevap beklemenin doğru bir politika olmadığını, aynı gün Kıbrıs'a müdahale edilerek toplantı masasına daha farklı oturulması gerektiğini belirtmiştir. Selçuk, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusunda güçlü bir kamuoyu desteğine sahip olduğunu, bunu değerlendirmesi gerektiğini vurgulamıştır (Selçuk, Cumhuriyet, 25 Kasım 1967: 2).

Abdi İpekçi, 26 Kasım tarihli yazısında son 48 saattir arabulucular tarafından yürütülen faaliyetler neticesinde Türkiye'nin haklı talebi lehine bir atmosferin ortaya çıktığını, Yunanistan'ın belirli şartlarla Ada'dan askerini çekmeyi kabul ettiğini belirtmiştir. Yunan cunta hükümetinin artık Türkiye'nin kararlılığını anladığını, görüşmelerin olumlu sonuçlanması durumunda savaşın engelleneceğini belirten İpekçi, tarafların Zürih ve Londra Antlaşmaları hükmüne uygun bir zemine geldiklerini belirtmiştir (İpekçi, Milliyet, 26 Kasım 1967: 1, 7). İpekçi 29 Kasım tarihli yazısında ise olumlu havanın tekrar olumsuz bir yöne doğru gittiğini belirtmiştir. Başbakan Demirel'in diğer siyasi parti liderleri ile yaptığı görüşme sonrasında taviz verilmemesi yönünde bir intiba edinmiş olabileceğini belirtmiş ve gece boyunca devam etmiş olan Bakanlar Kurulu toplantısından taviz verilmemesi kanaatinin ortaya çıktığını ifade etmiştir (İpekçi, Milliyet, 29 Kasım 1967: 1).

Refi CevadUlunay ise 29 Kasım 1967 tarihli yazısında hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir. Aracıların Türkiye'yi ve Yunanistan'ı yumuşatma eğiliminde olduğunu, Kıbrıslı Türklerin uğradıkları saldırıların ve tecavüzlerin sadece Türk ordusunun harekâtı ile karşılık bulabileceğini, görüşmelerle bu konunun çözümsüz kalacağını ifade etmiştir (Ulunay, Milliyet, 29 Kasım 1967: 2). Abdi İpekçi ise 30 Kasım tarihli yazısında, 15 gündür devam eden görüşmeler sonunda resmi olmayan bilgilerden hareketle Ankara ve Atina'dan anlaşmanın sağlandığı yönünde bilgiler geldiğini, şimdilik zaferi barışseverlerin kazandığını belirtmiştir. Karşılıklı anlaşmazlıkların giderildiğini belirten İpekçi, Amerika'nın, BM'nin ve NATO'nun temsilcileri kanalıyla gerçekleştirilmiş olan görüşmelerin sonunda olumlu bir havaya dönüldüğünü ifade etmiştir (İpekçi, Milliyet, 30 Kasım 1967: 1). İpekçi, 1 Aralık tarihli yazısında ise Türkiye ve Yunanistan arasında anlaşma sağlanmışken son anda Yunanistan Dışişleri Bakanı Pipinellis'in konunun halledilebilmesi için Makarios'un onayı gerekeceğine dair açıklaması üzerine Vance'ın Lefkoşa'ya gittiğini belirtmiştir. Makarios'unİttifak Antlaşması'na aykırı bir şekilde Kıbrıs'taki Türk birliğinin de Ada'dan çıkmasını istediğini belirten İpekçi, Yunan askerlerinin Ada'dan ayrılması konusunda yetkinin Atina'da olduğunu, bu konuda Yunanistan'ın samimiyet sınavı verdiğini vurgulamıştır (İpekçi, Milliyet, 1 Aralık 1967: 1).

Abdi İpekçi, 3 Aralık 1967 tarihli yazısında Kıbrıs Rum idarecilerin Türkiye ve Yunanistan arasındaki anlaşmayı kabul etmemelerini konu yapmıştır. Lefkoşa'da anlaşma aleyhinde gösteriler yapıldığını, Makarios'un bakanlarının istifa etmek istediklerini belirten İpekçi, Kıbrıs Rum idarecilerin Ada'dan Yunan askerinin çıkmasını istemediğini, Grivas'ın da geri dönmesini istediğini belirtmiştir. Türkiye için iki yolun olduğunu belirten İpekçi, taviz vermenin mümkün olmadığını, bu nedenle Makarios'un ve ekibinin anlaşmayı kabul etmemesi halinde kuvvet kullanılarak hakların alınacağını belirtmiştir. Artık, kararın Makarios ve diğer Rumlara kaldığını belirtmiştir (İpekçi, Milliyet, 3 Aralık 1967: 1, 7). İpekçi 5 Aralık tarihli yazısında ise BM Genel Sekreteri U-Thant'ın çağrısını değerlendirmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında iki temel konuda anlaşmanın sağlandığını belirten İpekçi, Kıbrıs'taki Yunan askerlerinin geri çekilmesinin ve Grivas'ın Kıbrıs'a dönmemesinin kabul edildiğini, ancak BM Barış Gücü'nün sayısının ve yetkisinin artırılması ile Rum Milli Muhafız Kuvvetlerinin dağıtılması ve silahtan arındırılması konusunun çağrıda belirtilmediğini belirtmiştir. Makarios'un bu konulardaki çekincelerinin etkili olduğunu belirten İpekçi, çağrıda bu konularla ilgili Türkler lehine önemli ifadelerin yer aldığını, bundan sonra BM Güvenlik

Konseyi'nde konunun takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Demirel'in de çağrıya verdiği cevapta özellikle BM Barış Gücü'nün yetkilerinin artırılmasının Kıbrıs'taki güvenlik açısından önemli bir uyarı olduğunu vurgulamıştır (İpekçi, Milliyet, 5 Aralık 1967: 1, 7).

SONUÇ

Kıbrıs Geçitkale'deve Boğaziçi'nde yaşayan Türklere yönelik15 Kasım 1967 tarihinde Rumlar tarafından gerçekleştirilmiş olan saldırılar, Türkiye ile Yunanistan'ı bir kez daha karşı karşıya getirmiştir. Dört yıldır devam etmiş olan Rum saldırıları, Türk ve Rum cemaatleri arasındaki güvensizliği derinleştirmiştir. Kıbrıs'ta görev yapmakta olan Birleşmiş Milletler Barış Gücü'ne rağmen Yunanistan destekli Rumların gerçekleştirmiş olduklarıbu saldırılar, Türklerin can güvenliklerini sağlama konusunda daha kuvvetli teminatlara ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Her iki köyde Türklere yönelik Rum katliamları dünya kamuoyunda Türkler lehine yorumlanmıştır.

Yunanistan'da iktidara yeni gelmiş olan cuntanın içeride destek bulmak amacıyla Kıbrıs'ta gerçekleştirilecek milli bir eyleme yeşil ışık yakması, Yunan Generali Grivas'ın komutasındakiRum Milli Muhafız Kuvvetlerinin Geçitkale'ye ve Boğaziçi'ne saldırılarında etkili olmuştur.15 Kasım 1967'deYunan-Rum işbirliği ile gerçekleştirilmiş olan saldırılar nedeniyle Türkiye, İttifak Antlaşması'na göre Ada'da bulundurulması gereken 950 Yunan askeri dışındaki Yunanaskerlerinin geri çekilmesini istemiştir. Ada'ya antlaşmalara aykırı bir şekilde gizli olarak çıkarılmış olan Yunan askeri sayısının kaynaklarda farklı belirtilmiş olmakla birlikteen az on bin olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye hem Ada'daki Yunan askerinin geri çekilmesini hem de Yunan Generali Grivas'ın Ada'ya dönmemesini istemiştir. Bu talepleri Yunanistan başlangıçta kabul etmemiş olsa da Türkiye'ninsavaş hazırlıklarını yoğunlaştırması, Ada'ya müdahale kararı alması ve arabulucuların da diplomatik çalışmaları nedeniyle karar değişikliğine gitmek zorunda kalmıştır. Böylece,antlaşmalara aykırı bir şekilde Kıbrıs'ta bulunan Yunan askerleri geri çekilmiştir.

Geçitkale'ye ve Boğaziçi'ne yönelik Rum saldırıları Türk kamuoyunda şiddetli bir şekilde protesto edilmiştir. Üniversite teşekküllerinin öncülüğünde yürütülmüş olan gösterileri ve mitingleri Türk halkı da kuvvetli bir şekilde desteklemiştir. Bu gösterilerde Kıbrıs'a müdahale edilmesi istenmiş ve savaş talepleri dile getirilmiştir. Rum saldırılarına karşı Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'a müdahalede gecikmesi eleştirilere neden olmuştur. Türk jetlerinin Kıbrıs semalarında uyarı uçuşu yapması yeterli görülmemiş, fiili bir müdahalenin ivedi gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.Toplumun farklı kesimlerinden birçok kişi, Kıbrıs için savaşmaya hazır olduklarını belirterek Kıbrıslı soydaşlarının yanında olduklarını kanıtlamışlardır. Bu durum, Kıbrıs meselesinin Türk halkı tarafından milli bir konu olarak değerlendirildiğinin açık bir göstergesi olmuştur.

Türk basını da Kıbrıs'la ilgili gelişmeleri yakından takip etmiştir. Rum saldırılarına karşı Türk Hükümeti'nin herhangi bir misillemede bulunmamasıeleştirilmiştir. Farklı gazetelerde yazılar kaleme almış olan yazarlar da Kıbrıs konusunda büyük çoğunlukla benzer değerlendirmeler yapmışlardır.Rum saldırılarına karşı Türkiye'nin misliyle mukabelede bulunması istenmiş, diplomatik görüşmeler vakit kaybı olarak yorumlanmıştır.Türkiye'nin hukuki açıdan elinin kuvvetli olduğu belirtilmiş, şehit edilen Türklere karşılık aynı sayıda Rumların katledilmesinin gelecekteki Rum saldırılarını engelleyeceği belirtilmiştir. Taraflar arasındaki görüşmeler sonucunda Yunan askerlerinin Ada'dan geri çekilmesi ise Türk basınında olumlu yorumlanmıştır.Basında Kıbrıs'la ilgili yazılar kaleme almış olan yazarların büyük çoğunluğunun toplumun diğer temsilcileri ile birlikte hareket ettikleri, Kıbrıs konusunda Türk kamuoyunda bir tesanüdün oluştuğu söylenebilir.

Geçitkale'ye ve Boğaziçi'ne yönelik Rum saldırıları ile Türkler, Rumlarla aynı ortamda yaşamanın oldukça zor olduğunu bir kez daha anlamışlardır. Uzun süredir devam eden Rum saldırıları, 1960 yılında Türklerin ve Rumların ortaklaşa kurmuş oldukları, ancak fiilen işlemez hale gelen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yeniden ihya edilmesinin mümkün olmadığını bir kez daha kanıtlamıştır. Nihayet Kıbrıslı Türkler,Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni kurarak Kıbrıs'ta idari bölünmenin temelini atmışlardır.

KAYNAKÇA

A. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 1.

BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 2.

BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 3.

BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 4.

BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 5.

BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 16.89.10, 6.

BCA, Fon Kodu: 030.01 Yer No: 24.136.4, 1.

B. TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 7, İkinci Birleşim, 7. Toplantı, 17.11.1967

C. Gazeteler

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

D. Tetkik Eserler, Köşe Yazıları ve Hatıralar

Arcayürek, Cüneyt, "Dönüşü olmayan yol…" *Hürriyet*, 21 Kasım 1967, s. 1, 7.

Arcayürek, Cüneyt, "Artık Yeter Johnson", *Hürriyet*, 24 Kasım 1967, s. 1, 9.

Arık, Umut, "Kıbrıs Krizi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 2011, s. 3-21.

Armaoğlu, Fahir,*20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 13. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul 2000.

Bozkurt, İsmail,*Zirköy'denMermertepe'ye Kıbrıs'ta Direniş ve Mücahitlik Yılları (1 Nisan 1955-1968 Baharı),* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2017.

Denizli, Ali, "Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963 Yunan ve Rum İkilisince Türk Halkının Yokedilmeğe Çalışılması", *Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay 35. Yıl Armağan Kitabı*, Editör: Alev Duran, İksad Yayınevi, Ankara 2020, s. 127-171.

Ekin, M. Zehra, "Kıbrıs kazanı ve Makarios-Grivas", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1967, s. 2-2.

Erim, Nihat, "Kıbrıs ve Girit", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1967, s. 2-2.

Güresin, Ecvet, "Hedefsiz", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1967, s. 1-1.

Güresin, Ecvet, "Şartlar değişmiştir", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1967, s. 1-1.

Güresin, Ecvet, "Bekleme sebepleri üzerine", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1967, s. 1-1.

Güresin, Ecvet, "Neden?", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1967, s. 1-1.

İpekçi, Abdi, "Kanayan Yara…", *Milliyet*, 17 Kasım 1967, s. 1, 7.

İpekçi, Abdi, "Hatadan Alınacak Ders…", *Milliyet*, 18 Kasım 1967, s. 1-1.

İpekçi, Abdi, "Şimdi Ne Olacak?", *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1967, s. 1, 7.

İpekçi, Abdi, "Atina Hayır Derse…", *Milliyet*, 21 Kasım 1967, s. 1-1.

İpekçi, Abdi, "Gerçekler, Zamanında Görülmez ise…", *Milliyet*, 23 Kasım 1967, s. 1, 7.

İpekçi, Abdi, "Son Çabalar", *Milliyet,* 24 Kasım 1967, s. 1-1.

İpekçi, Abdi, "Haysiyet Meselesi İmiş!..", *Milliyet,* 25 Kasım 1967, s. 1, 7.

İpekçi, Abdi, "Samimi Bir Uzlaşma mı? Yeni Bir Bizans Oyunu mu?", *Milliyet,* 26 Kasım 1967, s. 1, 7.

İpekçi, Abdi, "Ne Oluyor?", *Milliyet,* 29 Kasım 1967, s. 1-1.

İpekçi, Abdi, "Zafer, Barışın…", *Milliyet*, 30 Kasım 1967, s. 1-1.

İpekçi, Abdi, "İş Atina'nın samimiyetine kaldı", *Milliyet*, 1 Aralık 1967, s. 1-1.

İpekçi, Abdi, "Barış Yine Tehlikede…", *Milliyet*, 3 Aralık 1967, s. 1, 7.

İpekçi, Abdi, "Askıya Alınan İstekler", *Milliyet*, 5 Aralık 1967, s. 1, 7.

Koçaş, Sadi, "Kıbrıs Üzerine Son Söz", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1967, s. 2-2.

Nadi, Nadir, "Açıklığa Doğru", *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1967, s. 1, 7.

Orkunt, Sezai, "Kıbrıs ve İki Yoldan Biri", *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1967, s. 2-2.

Selçuk, İlhan, "Bir tokat daha…", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1967, s. 2-2.

Selçuk, İlhan, "Kahrolsun Yunanistan ve yaşasın Nato…", *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1967, s. 2-2.

Selçuk, İlhan, "Türkiye-Yunanistan", *Cumhuriyet,* 21 Kasım 1967, s. 2-2.

Selçuk, İlhan, "Yedinci gün!", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1967, s. 2-2.

Selçuk, İlhan, "Hoş geldin Mr. CyrusVance!", *Cumhuriyet,* 24 Kasım 1967, s. 2-2.

Selçuk, İlhan, "Daha da bekliyoruz!", *Cumhuriyet,* 25 Kasım 1967, s. 2-2.

Soysal, İsmail,*Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye- Olaylar Kronolojisi (1945-1975),*İsis Yayımcılık, İstanbul 1997.

Şener, Bülent, "1967 Kıbrıs Krizi'nde Siyasi, Askeri ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye'nin Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 16, Sayı: 31, Bahar 2020, s. 271-304.

Toker, Metin, "Bu Gensoru Önergesi Kabul Edilmelidir", *Milliyet*, 19 Kasım 1967, s. 2.

Toker, Metin, "Harp Var mı?", *Milliyet*, 20 Kasım 1967, s. 2.

Toker, Metin, "Amerika'nın Ödevi", *Milliyet*, 22 Kasım 1967, s. 2.

Toker, Metin, "Sayın Demirel, şu Notayı lütfen açıklar mısınız?", *Milliyet,* 23 Kasım 1967, s. 2.

Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Basın Müşavirliği, *Makarios'un Demeç ve Konuşmaları ve Yayınlanan Ortak Bildiriler (1 Ocak 1966-31 Aralık 1970),* Cilt: 2, Lefkoşa 15 Kasım 1972.

Ulunay, Refi Cevad "Kaçırılan İkinci Fırsat", *Milliyet*, 19 Kasım 1967, s. 2-2.

Ulunay, Refi Cevad, "Kanayan Yara", *Milliyet*, 22 Kasım 1967, s. 2-2.

Ulunay, Refi Cevad, "Kıbrıs Sakızı", *Milliyet,* 23 Kasım 1967, s. 2-2.

Ulunay, Refi Cevad, "Çıkmaz Sokak", *Milliyet*, 25 Kasım 1967, s. 2-2.

Ulunay, Refi Cevad, "Hayal kırıklığı", *Milliyet*, 29 Kasım 1967, s. 2-2.

Yücel, Oğuz, "1963-1974 Yılları Arasında Kıbrıs'ta Rumların Türklere Karşı Saldırıları

Soykırım Olarak Değerlendirilebilir Mi?", *Harp Tarihi Dergisi*, Sayı: 4, Aralık 2021, s. 103-130.